

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Факультет психології
Кафедра соціальної психології

**Застосування тесту емоційного інтелекту як здібності: аналіз і
перспективи**

Кваліфікаційна робота

Студентки 4 курсу ОР Бакалавр
(спеціальність 053 «Психологія»,
освітня програма «Психологія»)

Кримчак Вікторії Вікторівни

Науковий керівник:

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної психології

Романова Юлія Владиславівна

Роботу рекомендовано до захисту на ЕК №2

Протокол №_____ від_____ року

Завідувач кафедри соціальної психології

_____ **ТЕТЯНА ТРАВЕРСЕ**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗДІБНОСТІ.....	8
1.1. Еволюція концепції емоційного інтелекту.....	8
1.2. Основні моделі емоційного інтелекту.....	10
1.3. Відмінність емоційного інтелекту як здібності від особистісних і самопізнавальних характеристик.....	16
Висновок до Розділу I.....	17
РОЗДІЛ II. РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗДІБНОСТІ.....	19
2.1. Концептуальна модель тесту.....	19
2.2. Конструювання стимульного матеріалу та структура тестових завдань.....	22
Висновок до Розділу II.....	25
РОЗДІЛ III. ВАЛІДАЦІЯ ТЕСТУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗДІБНОСТІ.....	27
3.1. Етапи пілотажного дослідження.....	27
3.2. Аналіз валідності та надійності запитальника основного дослідження.....	42
Висновок до Розділу III.....	73
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Дедалі частіше можна почути про важливість не лише когнітивних здібностей людини, а й її емоційних компонентів. Тим самим, ми поступово відходимо від традиційного підходу, де неважливо як людина здатна усвідомлювати, розуміти і виражати себе, як справляється зі своїми емоціями і контролює свої імпульси або ж як адаптується до змін і вирішує життєві ситуації, головне – лише рівень знань і якщо її IQ менше 100, то їй зразу приписують обмежені когнітивні можливості.

До того ж, ця проблема помітна й при психологічній діагностиці, адже тривалий час більшість людей відкрито не обговорювали свої почуття, не так багато часу приділяли саме розумінню своїх бажань як академічним здобуткам і тому зараз науковці спостерігають як у респондентів виникають певні труднощі, коли потрібно точно описати свій емоційний стан (Atwater & Yammarino, 1992; Harris & Schanubroeck, 1988; Libbrecht, Livens, & Schollaert, 2010).

Аналізуючи світову практику, ми помітили, як добре себе показують валідні інструменти вимірювання емоційного інтелекту і наскільки вони ефективні. Так, відомий тест вимірювання емоційного інтелекту – WLEIS (The Wong and Law Emotional Intelligence Scale) застосовувався у Збройних силах Сінгапуру для того, щоб перевірити взаємозв'язок лідерських здібностей з емоційним інтелектом офіцерів (Koh, C. V., & O'Higgins, E. (2018)). Виявилось, що офіцери, які мали високі показники лідерства та емоційного інтелекту, могли ефективніше виконувати бойові завдання, адже у стресових ситуаціях не губились, а спрямовували свої думки та поведінку на досягнення поставленої задачі. Більше того, успіх багатьох військових операцій залежить від здатності оперативної групи керувати своїми емоціями, використовувати їх, розрізняти емоційні стани побратимів та ворогів. У США, до прикладу, вже давно нормалізовані тренінги для

розвитку емоційного інтелекту, де їм дають вправи-симуляції ("Симуляційний тренажер піхотинця" тренажер"), які вимагають швидкого прийняття рішення у напружених ситуаціях для відстеження ефективності бійця під час бою, що потім допомагає відрефлексувати власні результати та покращувати компоненти емоційного інтелекту. Цей досвід особливо цінний для нас в контексті поточної війни, коли емоційна стійкість військовослужбовців безпосередньо впливає на їх боєздатність та психологічне благополуччя. (Oden, K. B., Lohani, M., McCoy, M., Crutchfield, J., & Rivers, S. (2015).)

На жаль, в українському діагностичному інструментарії спостерігаються суттєві прогалини. Зокрема, відсутні стандартизовані тести емоційного інтелекту "моделі здібностей" – в Україні представлені переважно самозвітні запитальники, які вимірюють скоріше самопочуття (наприклад, "ЕмІн" Люсіна), ніж реальні здібності людини до сприйняття, розуміння, використання та управління емоціями.

Тож, я прийняла рішення створити такий тест, який вирішить цю проблему і буде валідним для людей щодо яких проводяться вимірювання.

У цьому дослідженні ми розглянемо сучасні погляди на феномен емоційного інтелекту, їхні переваги та критику, а також здійснимо спробу створити власну оригінальну методику, яка б вимірювала емоційний інтелект як здібність.

Актуальність дослідження: Україна перебуває в умовах воєнного стану та значних соціальних трансформацій, що супроводжується високим рівнем стресу та емоційного навантаження на населення, що демонструє наскільки у таких умовах здатність розуміти та керувати емоціями є важливим для психологічного благополуччя громадян. Підживлюється все це тим, що в українській психодіагностиці відчувається брак валідних та надійних інструментів для вимірювання емоційного інтелекту саме як

здібності, а не самооцінки. Тому, розробка такого вітчизняного тесту дозволила б більш точно оцінювати цю здібність у контексті української культури та мовленнєвих особливостей, що критично важливо для достовірності результатів. Такий тест може мати широке практичне застосування: у сфері освіти для розвитку емоційних компетенцій учнів та студентів; у професійному відборі, особливо для професій, пов'язаних з комунікацією; у психологічному консультуванні та психотерапії; у роботі з військовослужбовцями та ветеранами оскільки розвиток емоційного інтелекту може сприяти підвищенню соціальної згуртованості та покращенню якості міжособистісних стосунків, що особливо важливо для суспільства в процесі відновлення після травматичних подій.

Мета роботи полягає у тому, щоб розробити методику, яка вимірює емоційний інтелект як здібність на основі аналізу сучасної літератури.

Відповідно до мети було сформовано наступні завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми емоційного інтелекту, його визначення, структури та функцій.
2. Здійснити методичний аналіз наукової літератури про вимірювання емоційного інтелекту, проаналізувати типологію завдань та структуру.
3. Проаналізувати попередній пробний варіант інструменту, описати процедуру його розробки і труднощі, з якими ми стикнулись і до чого це призвело.
4. Здійснити повторний збір даних з використанням нашого тесту емоційного інтелекту як здібності відповідно до вимог дослідження та підготувати дані для аналізу.
5. Здійснити статистичний аналіз проведеного повторного дослідження та перевірити психометричні характеристики – надійність та валідність нашої методики.

6. На основі отриманих результатів та аналізу проведеного дослідження, встановити характер зв'язку предикторів і критеріїв.

Об'єкт дослідження: емоційний інтелект як здібність.

Предмет дослідження: методика діагностики емоційного інтелекту як здібності.

Методи дослідження. У дослідженні було використано систему загальнонаукових методів дослідження:

- теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація та інтерпретація наукових джерел стосовно емоційного інтелекту.
- емпіричні, зокрема власна методика заснована на моделі емоційного інтелекту Майєра та Саловея.

Наукова новизна: На відміну від більшості існуючих в Україні інструментів, які базуються на самооцінці (self-report), запропонована методика реалізує підхід «моделі здібностей» (ability model), що дозволяє отримати фактичні показники, які є менш чутливими до соціальної бажаності та особливостей самосприйняття.

Особливістю розробленої методики є поєднання динамічного стимульного матеріалу (відеофрагменти) та всім звичного текстового формату завдань, що суттєво підвищує екологічну валідність оцінки та наближає діагностичну процедуру до умов реальної соціальної взаємодії.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів:

Розширено розуміння структури компонентів емоційного інтелекту як когнітивної здібності та розглянуто їх особливості функціонування у контексті української вибірки. Заглибившись у теоретичні уявлення наших західних колег про способи об'єктивного вимірювання емоційного інтелекту, ми створимо новий україномовний інструментарій з використанням динамічних стимулів, що також є незвичним для Європи. І це може стати особливою перевагою нашою дослідження.

Практичне значення: У майбутньому, якщо працювати над розвитком нашого діагностичного інструментарію, він може застосовуватися для оцінки та відбору персоналу, реабілітації ветеранів та в освітньому процесі.

Емпірична база дослідження: Емпіричною базою дослідження виступила вибірка загальною чисельністю 102 осіб (з них 62 жінок та 40 чоловіків) віком від 16 до 53 років ($M = 24,13$, $SD = 8,74$).

Структура роботи: робота складається з трьох розділів теоретичної, методологічної та емпіричної направленості, висновків до кожного з розділів. До роботи додано список використаних джерел, який налічує 27 позицій, з них 24 – іноземними мовами та 3 – українською. Повний обсяг роботи – 83 сторінки, з яких 71 сторінок основного тексту.

РОЗДІЛ I: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗДІБНОСТІ

1.1. Еволюція концепції емоційного інтелекту

Передусім, шлях до становлення емоційного інтелекту як повноцінної наукової концепції був доволі тривалим і неоднозначним. Незважаючи на те, що сам по собі термін «емоційний інтелект» набув популярності тільки на початку 1990-х років, думка про можливе існування значущих некогнітивних здібностей, які зумовлюють життєвий успіх, розроблялася впродовж кількох десятиліть.

Адже, ще задовго до появи самого поняття емоційного інтелекту видатні вчені-психологи ХХ століття припускали, що традиційні показники IQ не в змозі повною мірою охарактеризувати людський потенціал. І першим, хто звернув на це увагу, був Девід Векслер. У 1940-их роках він говорив про «неінтелектуальні» та «інтелектуальні» елементи, маючи на увазі афективні, особистісні та соціальні фактори. (Wechsler, D. (1940). (1943)) За Векслером, для того, щоб визначити загальний рівень інтелекту, слід брати до уваги як когнітивні, так і некогнітивні здібності, оскільки саме вони визначають «розумну поведінку» людини (Wechsler, D. (1958))

У 1930-х роках Роберт Торндайк займався розробкою концепції «соціального інтелекту» (Thorndike, R. L., & Stein, S. (1937)). На жаль, ця ідея на якийсь час забулася, допоки у 1983 році Говард Гарднер не презентував власну теорію множинного інтелекту, згідно з якою «внутрішньоособистісний» та «міжособистісний» інтелект виокремлювалися як незалежні форми, не менш значимі, ніж традиційний IQ. (Gardner, H. (1983)).

У 1990 році науковці Пітер Саллоуей та Джон Майєр об'єднали ці розрізнені теорії, висунувши новий термін - «емоційний інтелект». Вони визначили його як «різновид соціального інтелекту, що охоплює здатність

відстежувати власні почуття та емоції, розрізнати їх та використовувати цю інформацію для керування своїм мисленням і діями». Таким чином було започатковано систематичні наукові дослідження емоційного інтелекту як особливого психологічного конструкту (Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990))

Однак, це ще не кінець історії, адже справжнім проривом у популяризації концепції емоційного інтелекту стався після публікації книги Деніела Гоулмана «Емоційний інтелект» у середині 1990-х років (Goleman, D. (1995)).

Гоулман, науковий журналіст з психологічною освітою, ознайомившись з роботами Саловеї і Майєра, спромігся популяризувати ці ідеї на ширшу аудиторію. Ґрунтуючись на дослідженнях у галузі нейропсихології, психології особистості та соціальної психології, він стверджує, що емоційні та соціальні здібності мають ключове значення для досягнення успіху в різноманітних сферах життєдіяльності.

На теренах української психології визначним внеском у розвиток концепції емоційного інтелекту стали роботи Е.Л. Носенко з Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. Її дослідження запропонували принципово інакший погляд на емоційний інтелект не лише як на систему здібностей чи стійких особистісних диспозицій, а передусім як форму прояву рефлексивної свідомості - своєрідної "надбудови" над первинними емоційними спонуками. Адже, розробляючи власну концепцію, Носенко запропонувала альтернативний переклад терміну "emotional intelligence" як "емоційна розумність", що, на її думку, точніше відображає сутність феномену.

Цікавим у дослідженнях Носенко є розробка ієрархічної структури оцінювання рівнів сформованості емоційного інтелекту та виявлення форм відображення його внутрішніх детермінант у свідомості людини. Вона емпірично обґрунтувала, що найвищий рівень емоційного інтелекту

відповідає найвищому рівню розвитку внутрішнього світу людини і ґрунтується на наявності у суб'єкта добродійних настанов щодо можливих альтернатив поведінки, які відбивають індивідуальну систему цінностей, що переґукується з філософським спостереженням Аристотеля, якого дослідниця цитує у своїх працях.

Ці ідеї знайшли своє відображення у працях її послідовників, зокрема у статті Ложкіна Г.В., Носкової О.В. та Толкунової І.В. "Емоційний інтелект як інтегральна особистісна властивість", де автори розвивають концепцію емоційного інтелекту як цілісного психологічного феномену. Також варто відзначити дослідження І. Афоніної з Луганського національного університету імені Тараса Шевченка "Емоційна зрілість особистості: практичні проблеми психологічної діагностики", яке поглиблює методологічні аспекти діагностики емоційної зрілості як важливого компонента емоційного інтелекту, розвиваючи далі ідеї, закладені в працях Носенко.

1.2. Основні моделі емоційного інтелекту

Відтоді, як концепція «емоційний інтелект» почала активно обговорюватись у науковому середовищі, окреслилась низка провідних теоретичних підходів, котрі різнобічно розглядають цей психологічний конструкт. Однак, якщо коротко, поступово у дослідженнях емоційного інтелекту сформувались два головних напрямки аналізу цього поняття: моделі здібностей та моделі особистісних рис (або змішані моделі). Така дихотомія стала у свій час критично важливою для осмислення природи цього явища та якими методами його можна вимірювати.

Модель здібностей, запропонована Майєром, Саловей і Карузо, інтерпретує емоційний інтелект як набір когнітивних здібностей, пов'язаних з обробкою емоційної інформації. Ця модель визначає емоційний інтелект як

один із видів традиційного інтелекту, що має справу з емоційними проявами. (Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990)).

До цієї моделі входять такі елементи (рис.1.1), як сприйняття емоцій, розуміння емоцій, використання емоцій та їх управління. Сприйняття емоцій полягає у вмінні чітко розпізнавати власні емоції та емоції інших людей, а відтак і численні стимули, зокрема, обличчя, звуки, зображення та культурні артефакти. Розуміння емоцій - це уміння оцінювати емоційну інформацію, аналізувати динаміку змін емоцій у часі та тлумачити значення емоційних станів. Використання емоцій для покращення мислення - це спроможність застосовувати емоції для полегшення когнітивних процесів, таких як креативність, вирішення проблем та прийняття рішень. І нарешті, управління емоціями - це здібність до регулювання власних емоційних станів та станів інших людей для досягнення бажаних результатів.

Рисунок 1.1. Компоненти емоційного інтелекту за моделлю Майєра, Саловея, Крузо

На відміну від моделей здібностей, у змішаних моделях комбінуються когнітивні здібності та особистісні риси; серед них найбільш відомі моделі Реувена Бар-Она та Деніела Гоулмана. (Bar-On, R. (2006).; Goleman, D. (1995)).

Модель Бар-Она визначає емоції як «взаємопов'язані емоційні та соціальні компетенції, які впливають на здатність людини розуміти та ефективно виражати себе, розуміти та взаємодіяти з іншими, а також успішно справлятися з повсякденними вимогами, викликами та стресами» (Bar-On, R. (2006)). За його працями, модель емоційного інтелекту складається з п'яти основних компонентів(рис.1.2): внутрішньоособистісні навички, міжособистісні навички, життестійкість, управління стресом та загальні емоції.

До внутрішньоособистісних навичок, за Бар-Оном, належить самоповага(спроможність приймати та поважати себе), емоційна самосвідомість(здатність людини сприймати та усвідомлювати свої емоції), асертивність (здатність конструктивно висловлювати свої емоції та думки), незалежність(коли людина вільна від емоційної залежності від інших, здатна приймати самостійні рішення у різних стресових ситуаціях) та самоактуалізація(спроможність встановлювати особисті цілі та реалізовувати свій потенціал).

Міжособистісний компонент, на його думку, охоплює соціальну свідомість і стосується взаємин з оточуючими. Цей компонент включає емпатію (здатність розуміти почуття інших, бути співчутливим де це потрібно і тд.), соціальну відповідальність (можливість людини ідентифікувати себе з певною соціальною групою та співпрацювати з ними) та міжособистісні стосунки(коли людина вміє встановлювати й підтримувати взаємно задовільні взаємини та конструктивно виражати свої емоції у них).

Коли ж ми говоримо про компонент життестійкість, то йдеться про здатність людини об'єктивно аналізувати свої переживання з реальністю(адаптація), відповідно врегульовувати свої емоції, думки та поведінку, враховуючи сьогоденні умови(тобто, бути гнучким) та вміння ефективно вирішувати особисті та міжособистісні труднощі.

Компонент управління стресом пов'язаний із спроможністю конструктивно, продуктивно протистояти стресовим ситуаціям і активно долати негативні емоції(бути стресостійким), контролюючи їх.

І останнім компонент моделі – компонент загального настрою стосується здібністю людини «шукати позитивні моменти, навіть у напружених ситуаціях(оптимізм) та здатності відчувати задоволення від себе, інших та життя(щастя).

Рисунок 1.2. Компоненти емоційного інтелекту за моделлю Бар-Она

Загалом модель Гоулмана викликала хвилю критики за те, що вона була «абсурдно всеохоплюючою, спрощеною та перебільшеною» та закріпилася в науковому середовищі як «поп-психологія». Вона відрізнялася від моделі ЕІ Саловея та Майера тим, що Деніел додав кілька особистісних рис, таких як надійність, інноваційність, командний гравець тощо, які не є вродженими, а такими, які є динамічними, тобто їх можна покращити в залежності від рівня емоційного інтелекту. Як він сам говорив: «Емоційний інтелект та емоційні компетенції - це як яблука та яблучні соуси» (Goleman, D. (2003)).

З моменту її створення Гоулман уточнив свою модель, консолідувавши п'ять первинних доменів до чотирьох. Його модель з чотирьох гілок (Goleman, D. (2001)) включає: (рис. 1.3)

- Самосвідомість: Емоційна самосвідомість, точна самооцінка і впевненість у собі.
- Самоменеджмент: Самоконтроль, надійність, сумлінність, адаптивність, прагнення до досягнень та ініціативність.
- Соціальна обізнаність: Емпатія, соціальна орієнтація та організаційна обізнаність.
- Управління взаємовідносинами: Розвиток інших, вплив, комунікація, управління конфліктами, лідерство, каталізатор змін, побудова зв'язків, командна робота та співпраця.

Рисунок 1.3. Компоненти емоційного інтелекту за моделлю Деніеля Гоулмана

Альтернативним напрямком концептуалізації та вимірюванні емоційного інтелекту є підхід К. Петрідеса, який, на відміну від вищерозглянутих моделей, фокусувався на емоційному самосприйнятті та у

своїй роботі (Petrides, K. V. (2011)) чітко розмежував EI-здібність та EI-рису, адже, на його думку, так як вони по-різному вимірюються, то це означає, що вони повністю відмінні, хоч і можуть бути взаємопов'язані.

Тож, модель TEI (Trait Emotional Intelligence) ґрунтується на суб'єктивному досвіді людини, на її самосприйнятті побаченого, адже, на думку автора, емоції самі по собі суб'єктивні. Ця модель має такий вигляд:

➤ Емоційність: Сприйняття емоцій (у себе та інших), вираження емоцій, емпатія та управління відносинами.

➤ Самоконтроль: Регуляція емоцій, управління імпульсами, управління стресом та адаптивність.

➤ Соціальність: управління емоціями інших, асертивність та соціальна обізнаність.

➤ Благополуччя: Самооцінка, щастя, оптимізм.

Цікаво те, що є ще два аспекти, які автор не включав до жодного компонента та називав їх «глобальними» або «незалежними» факторами, оскільки вони пов'язані з кількома вищезгаданими елементами структури емоційного інтелекту. Коли Петрідес проводив факторний аналіз даних TEIQue (Petrides, K. V. (2009)), він виявив, що ці два компоненти не завантажуються чітко на один конкретний фактор, але роблять значний внесок у загальний конструкт емоційного інтелекту як риси, тому є не обов'язковими (Petrides et al., 2016). Йдеться про самотивацію (наполегливість та внутрішні стимули до досягнення цілей) та соціальну свідомість (соціальна чутливість та адаптивні соціальні функції).

1.3. Відмінність емоційного інтелекту як здібності від особистісних і самопізнавальних характеристик

Таким чином, як бачимо, дослідження емоційного інтелекту розвивається у декількох напрямках, що зумовило формування різноманітних теоретичних засад розуміння цього феномену. Осмислення їх відмінностей, особливостей та розмежування не лише є концептуально значущим, а й має неабияку важливість для здійснення діагностики та розвитку емоційних компетенцій.

Особистісні характеристики - це більш менш стабільні патерни почуттів, думок та поведінки, що можуть визначити типові реакції людини на ту чи іншу ситуації. Формуються ці реакції під дією різних факторів – від генетичних передумов до досвіду, соціально-культурного середовища. Водночас, якщо розглядати емоційний інтелект як здібність, то йде мова про процеси обробки інформації, які як і загальний інтелект є динамічним явищем і здатні розвиватись або досягти «свого піку» з віком.

Основна їх різниця у тому, що самопізнавальні характеристики оцінюються через самозвіт, щоденники або рефлексивні методики, що стосуються вже здатності людини до саморефлексії, інтроспекції, усвідомлення та розуміння власних внутрішніх аспектів досвіду і їхня кінцева мета - формування інтегрованого образу "Я", а не тести здібностей з об'єктивними критеріями у вимірюваннях емоційного інтелекту як здатності, що зосереджуються на оцінюванні ієрархічно організованих компонентів ЕІ (сприйняття, розуміння, використання та управління), мета яких - визначення сильних і слабких сторін у сфері емоційного функціонування, виявлення дисбалансів між окремими компонентами.

Більше того, навіть емпіричні дослідження підтверджують відмінності вимірювань емоційного інтелекту як здібності та як особистісної риси. До прикладу, Майер та його колеги (Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R.

(2008)) продемонстрували те, як показники MSCEIT (тест емоційного інтелекту як здібність) демонструють слабкі кореляції з «Великою П'ятіркою (Big Five)» (найвища кореляція - 0,28 з « Приємністю (Agreeableness)»). Натомість, результати самозвітних тестів на емоційний інтелект (такі як EQ і Bar-One)(Bar-On, R. (2006)) показали сильні кореляційні зв'язки із особистісними рисами, особливо з нейротизмом (Neuroticism), що мала негативну кореляцію та екстраверсією (Extraversion).

І тут складно не погодитися із думкою Петрідеса (Petrides, K. V., Pita, R., & Kokkinaki, F. (2007)), що доцільніше розглядати моделі емоційного інтелекту на основі рис (EI trait) і змішані моделі емоційного інтелекту (mix model) як «набір емоційно пов'язаних самосприйняття і диспозицій, а не як форму інтелекту», адже, як ми бачимо, вони перегукуються із традиційними особистісними конструктами.

Незважаючи на це, беззаперечно, ці два підходи взаємодоповнюють одне одного і можуть бути корисним у комплексі. Наприклад, людина може мати високий рівень EI як здібності (добре розпізнавати та розуміти емоції), але певні особистісні риси (наприклад, високий нейротизм) можуть ускладнювати застосування цих здібностей у реальному житті. Або ж розвинені самопізнавальні характеристики можуть сприяти вдосконаленню емоційного інтелекту через підвищення усвідомлення власних емоційних реакцій.

Висновок до Розділ I

В рамках розвитку психологічної науки явище емоційного інтелекту зазнало досить складного еволюційного шляху. Спершу емоції вважалися суто біологічними реакціями тіла на зовнішні подразники, але з плином часу вчені усвідомили комплексну специфіку взаємодії між когнітивними процесами та власне емоційною сферою індивіда. Завдяки цьому сформувалося переконання, що успішність особистості в багатьох галузях

життя зумовлена не тільки її інтелектуальними здібностями, а й здатністю розпізнавати, регулювати та використовувати емоції - як свої, так і інших людей.

Зі створенням теорій емоційного інтелекту, розроблених такими вченими, як Саловей і Майєр, Гоулман, Бар-Он і Петрідес, ставлення до місця і ролі емоцій у прийнятті рішень, побудові міжособистісних взаємин і професійному зростанні також змінилося. Науковці почали активно обговорювати важливість емоційного інтелекту як предиктора життєвого успіху, що може бути навіть більш вагомим, ніж традиційний IQ.

Отже, спираючись на все вищесказане, емоційний інтелект не зводиться виключно до емоційної чутливості чи емпатії, це багатовимірний конструкт, яке можна розглядати з різних боків – як здібність, особистісна риса або поєднання двох. Тому, для правильного підбору інструментарію вимірювання EI, а потім вже для їх інтерпретації або ж вдосконалення чи створення нових вкрай необхідним є глибоке розуміння зазначених наукових моделей, здатність їх диференціювати і виділяти методологічні особливості кожної з них.

РОЗДІЛ II. РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ОЦІНКИ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗДІБНОСТІ

2.1. Концептуальна модель тесту

Передумовою побудови методики оцінки емоційного інтелекту стало її змістове наповнення.

На основі проведеного теоретичного аналізу, ми змогли визначити історичні ретроспективи розвитку поняття "емоційний інтелект", ґрунтовно проаналізувати вже існуючі теоретичні підходи та критично оцінити їх переваги і обмеження, що дало нам комплексне розуміння самого конструкту.

У результаті системного аналізу наукової літератури ми виокремили три ключових напрями у трактуванні емоційного інтелекту: модель здібностей, модель рис та змішані моделі. Перша модель розглядає емоційний інтелект як набір когнітивних здібностей для обробки емоційної інформації, друга – тлумачить емоційний інтелект як сукупність особистісних якостей і диспозицій, а остання – поєднує пізнавальні здібності, особистісні та поведінкові характеристики.

Ретельний аналіз цих концепцій дозволив дійти до висновку, що найбільш доцільно обрати в ролі теоретичного підґрунтя нашої методики - модель здібностей Майєра та Саловей (Mayer, Salovey, 1997).

Першочергове значення мало те, що модель Майєра-Саловей представляє підхід до емоційного інтелекту, заснований на здібностях, трактуючи його як сукупність когнітивних можливостей, а не як набір особистісних рис або компетенцій. Таке розуміння органічно вписується у класичну психометричну традицію дослідження інтелекту, що дозволяє застосовувати сформовані методологічні принципи психодіагностики інтелектуальних здібностей. Всупереч змішаним моделям, які включають

різномірні психологічні конструкти (мотивація, самосвідомість, соціальні навички), модель Майєра-Саловей характеризується змістовною чистотою і відповідає суворим критеріям визначення видів інтелекту.

До того ж, суттєвою перевагою моделі Майєра-Саловей є її ієрархічна організація, яка відображає перехід від базових процесів (наприклад, сприйняття емоцій) до більш складних форм (наприклад, розуміння та регуляції). Ця ієрархічна структура узгоджується з онтогенетичним розвитком емоційних здібностей, що дозволяє розробляти адаптовані діагностичні завдання різного рівня складності.

Тож, пропонуємо детальніше розглянути модель Майєра-Саловей. Для них, емоційний інтелект – це здатність відстежувати, розрізнити і використовувати цю інформацію, щоб керувати своїми почуттями та емоціями, а також почуттями інших людей" (Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Більше того, ця модель розглядає емоції як корисне джерело інформації, яке допомагає зрозуміти соціальне середовище і орієнтуватися в ньому. Вона передбачає, що люди диференціюються за здатністю обробляти інформацію емоційного характеру і співвідносити її з більш широким пізнанням. Ця здатність проявляється в певній адаптивній поведінці. Модель стверджує, що EI включає в себе чотири типи здібностей: сприйняття емоцій, їх використання, розуміння та управління.

Сприйняття емоцій, на думку авторів, є здатністю «виявляти та розшифровувати емоції в обличчях, зображеннях, голосах та культурних артефактах, включаючи здатність ідентифікувати власні емоції», використання емоцій – це про «здатність використовувати емоції для полегшення різних когнітивних дій, таких як мислення та вирішення проблем», розуміння емоцій - «здатність розуміти мову емоцій та оцінювати складні взаємозв'язки між емоціями», а управління емоціями -«здатність регулювати емоції як у себе, так і в інших»(Mayer JD, Salovey P (1997)).

На підставі теоретико-методологічного аналізу ієрархічної структури моделі емоційного інтелекту Маєра-Саловея-Карузо була запропонована концептуальна модифікація, що передбачає дихотомічний поділ компонента "управління емоціями" на два функціонально відмінні конструкти: "управління власними емоціями" та "управління емоціями інших". Запропонований поділ ґрунтується на фундаментальній відмінності внутрішньоособистісних та міжособистісних аспектів емоційної регуляції, що дозволяє суттєво розширити діагностичні можливості та підвищити теоретичну валідність моделі.

Теоретичним підґрунтям для такої модифікації також є те, що це узгоджується з концептуальними поглядами на структуру емоційного інтелекту інших визнаних моделей, зокрема з тенденцією до розмежування внутрішньоособистісного та міжособистісного інтелекту в концепції множинного інтелекту Гарднера та моделі змішаного емоційного інтелекту Бар-Она.

Субшкала "Управління власними емоціями", на нашу думку, включає здатність до застосування адаптивних стратегій емоційної саморегуляції: когнітивної переоцінки, прийняття, рефреймінгу(подивитися на ситуацію під «іншим кутом»), змінювати свої емоційні стани залежно від того, що відбувається зараз (ситуативні вимоги) та того, що хочеться досягти(особистісні цілі). Це також про те, що людина розуміє свої власні спроби регулювання емоціями та усвідомлює як ці спроби діють на її психологічний стан.

Субшкала "управління емоціями інших" концептуалізується нами як сукупність здібностей, спрямованих на фасилітацію емоційних станів у міжособистісній взаємодії, що включає вміння мотивувати, заспокоювати інших людей, діяти на їхні емоційні стани(у позитивному плані), надавати емоційну підтримку, використовувати емпатичні техніки комунікації та

застосовувати стратегії емоційного зараження. Важливо розуміти, що йдеться не про маніпулювання людьми, а про здатність з повагою, чесністю й відкритістю відчувати емоційні потреби інших і відповідати на них, не використовуючи ці потреби у власних інтересах. Цей конструкт тісно пов'язаний із соціальною компетентністю і лідерськими якостями, являючи собою механізм соціального впливу через емоційні канали комунікації.

Диференціація конструктів управління емоціями також створює передумови для більш точної інтерпретації індивідуальних профілів емоційного інтелекту, виявлення слабких сторін та ресурсів особистості у сфері емоційної регуляції.

Запропонована концептуальна модифікація моделі Маєра-Салавея зберігає ієрархічну структуру оригінальної моделі, але водночас підвищуючи її експланаторний потенціал через більш тонку диференціацію вищого рівня емоційної регуляції. Такий підхід узгоджується з методологічними тенденціями в сучасній психометриці, що передбачають уточнення психологічних конструктів для підвищення точності їх вимірювання та інтерпретації. Поділ компонента управління емоціями на дві субшкали також дозволяє виявити потенційні розбіжності у розвитку здібності регулювати власні емоційні стани та емоційні стани інших людей, що є важливим для розробки цілеспрямованих втручань для розвитку емоційного інтелекту.

2.2. Конструювання стимульного матеріалу та структура тестових завдань

Процес конструювання стимульного матеріалу для оцінки емоційного інтелекту базувався на системному підході до розробки психодіагностичного інструментарію з урахуванням сучасних тенденцій у психометриці. Так як, класичний інструментарій виміру емоційного інтелекту як здатності - MSCEIT (Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test) - знаходиться в закритому доступі через комерційні обмеження, представлений виключно

англійською мовою та розроблена без урахування специфіки української вибірки, її менталітету, соціального і культурного досвіду і т. д. – було прийнято рішення створити нові завдання, які б вимірювали емоційний інтелект як здібність.

До того ж, виникла ідея вдосконалити вищеописаний традиційний формат тесту, інтегруючи у нього динамічний матеріал замість статичних зображень чи текстових описів, що дозволяє підвищити екологічну валідність методики та наблизити діагностичну ситуацію до реальних умов сприймання та інтерпретації емоційних реакцій.

Нагадаємо, що при конструюванні тесту було враховано нашу модифікацію класичної моделі Майєра і Саловея шляхом диференціації компонента "управління емоціями" на два окремі виміри: "управління власними емоціями" та "управління емоціями інших".

Таким чином, структура тесту була утворена з п'яти основних блоків (шкал), котрі відображають компоненти емоційного інтелекту - сприйняття, використання, розуміння емоцій, а також управління власних емоцій та інших людей.

Для перших трьох блоків (сприйняття, розуміння та використання емоцій) було використано комплексні відеофрагменти, які вимагали від досліджуваних аналізу емоційних проявів у мультимодальний спосіб. Зокрема, завдання були побудовані таким чином, що респонденти мали звертати увагу не лише на міміку персонажів відеофрагментів, але й на звукові характеристики (інтонацію, тембр голосу, темп мовлення) та на невербальні компоненти комунікації (жести, пози, дистанцію між співрозмовниками, мову тіла в цілому). Це дозволяє наблизити діагностичну ситуацію до реальних умов міжособистісної взаємодії, де розпізнавання емоцій базується на збагаченні інформації з різних сенсорних каналів.

Відбір відеоматеріалів був планомірним і здійснювався у декількох послідовних етапах з дотриманням методологічних принципів та правових аспектів використання візуальних матеріалів.

Принциповим методологічним рішенням було використання фрагментів з художніх фільмів, випущених до 2010 року. Такий вибір був зумовлений кількома факторами. По-перше, використання кінематографічних матеріалів забезпечило високу якість демонстрації емоційних патернів, оскільки акторська майстерність характеризується виразністю та чіткістю емоційних проявів, що полегшує їх ідентифікацію. По-друге, обмеження хронологічними рамками (до 2010 року) допомогло уникнути потенційних проблем з авторським правом, оскільки з освітньою і науковою метою можна використовувати уривки фільмів, які тривалий час знаходяться у вільному доступі. І по-третє, ми розраховували, що це може знизити ефект попереднього знання (англ. prior knowledge effect), коли попередній досвід чи знання про матеріал (наприклад, про сюжет фільму) діє на сприйняття та відповідь досліджуваного.

Критеріями відбору того чи іншого фрагменту були:

- а) відповідність до конкретного компонента емоційного інтелекту;
- б) емоційні прояви показані комплексно через різноманітні канали передачі інформації: міміку, вокальні (інтонаційні) характеристики та кінетичні складові (мова тіла, жести, поза);
- в) різноманітність емоційних станів (від базових - радість, смуток, гнів, страх, відраза, здивування, до складних, соціальних - сором, провина, заздрість, гордість, співчуття);
- г) сцени були відібрані з різних соціальних контекстів (сімейних, професійних, дружніх), щоб забезпечити екологічну валідність методики;
- д) оцінювалася чіткість зображення та звуку, що забезпечує адекватне сприйняття емоційних проявів.

Шляхом багатоетапного процесу відбору був сформований набір відеофрагментів з популярних та визнаних зарубіжних кінострічок. Були використані такі культові фільми, як: «Таксист» (1976), «Психо» (1960), «Заднє вікно» (1954), «Маска» (1985), «Що гнітить Гілберта Грейпа» (1993), «Одержимість» (1981), «Після роботи» (1985), «Політ над гніздом зозулі» (1975), «10 речей, які я ненавиджу в тобі» (1999) та «Дивитися детективи» (2007).

Ці фільми були взяті до уваги з кількох причин. Насамперед, це класика світового кінематографу й вони демонструють високу якість акторської гри, що забезпечує виразність та достовірність емоційних проявів. До того ж, через те, що обрані фільми представляють абсолютно різні жанри (психологічний трилер, драма, комедія, романтична історія), ми змогли відібрати фрагменти з відмінними емоційними станами та контекстами. Незважаючи на іноземне походження, ці фільми відомі українському глядачу, бо були давно перекладені та озвучені, що забезпечило мовну доступність матеріалу для цільової аудиторії.

Висновок до Розділу II

Для проектування методики оцінки емоційного інтелекту як здібності було важливо вибрати концептуальну теоретичну модель, яка б охоплювала особливості цього конструкту. На основі всебічного аналізу зарубіжної літератури, ми вибрали модель здібностей Майєра-Саловей-Карузо та модифікували шляхом диференціації компонента «управління емоціями» на два функціональні підкомпоненти «управління власними емоціями» та «управління емоціями інших». Це дозволило не тільки підвищити теоретичну валідність моделі, але й створити передумови для більш диференційованої діагностики та інтерпретації індивідуальних профілів емоційного інтелекту.

До того ж, головною “родзинкою” нашого розробленого опитувальника є використання динамічного стимульного матеріалу - відеофрагментів з

художніх фільмів, що наближає діагностичну ситуацію до умов реальної міжособистісної взаємодії, де розпізнавання емоцій базується на комплексній інформації з різних сенсорних каналів (візуального, аудіального та кінестетичного).

Наступним кроком було проведення пілотажного дослідження, яке відіграло критичну роль у всьому дослідженні, адже допомогло оцінити дискримінативність окремих завдань, апробувати використання відеостимулів, а найголовніше - підтвердити надійність і структуру методики.

РОЗДІЛ III. ВАЛІДАЦІЯ ТЕСТУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ЗДІБНОСТІ

3.1. Етапи пілотажного дослідження

У рамках пілотажного дослідження було сформовано вибірку з 21 особи віком від 17 до 22 років ($M = 18,9$; $SD = 1,44$), серед яких 13 жінок (61,9%) та 8 чоловіків (38,1%). Цей обсяг вибірки було визначено відповідно до рекомендацій щодо мінімальної кількості респондентів для пілотного тестування психодіагностичних методик (Kline, 2012).

Дослідження проводилося в комфортних умовах з використанням сервісу Google Forms, де було розміщено опитування, що забезпечувало якісне відтворення відеофрагментів.

Пілотажне дослідження включало послідовне виконання респондентами 5 блоків завдань відповідно до компонентної структури емоційного інтелекту в модифікованій моделі Майєра-Саловея: сприйняття емоцій, використання емоцій, розуміння емоцій, управління власними емоціями та управління емоціями інших. Загальна кількість завдань у початковій версії методики становила 50 (по 10 завдань у кожному блоці).

Для виконання завдань на сприйняття емоцій респонденти переглядали короткі відеоролики (15-65 секунд) та визначали емоційний стан головного героя, обираючи з 4-6 альтернативних варіантів. Блок використання емоцій передбачав розв'язання ситуаційних завдань, де учасники визначали, яка емоція буде найбільш корисною для виконання певної діяльності. У блоці розуміння емоцій респонденти аналізували причинно-наслідкові зв'язки між подіями та емоційними реакціями персонажів відеороликів. Останні два блоки вимірювали вміння керувати емоціями (власними та чужими) і містили проблемні ситуації, в яких учасники обирали найефективніші стратегії емоційної регуляції.

По завершенню пілотажу дані піддавалися статистичному аналізу з метою визначення психометричних характеристик тесту. Кодування відповідей здійснювалося на основі консенсусного підходу для перших трьох блоків методики: варіанти відповідей, обрані більшістю респондентів, кодувалися в 1 бал, а всі інші варіанти - в 0 балів. Для блоків, що оцінюють управління емоціями (власними та чужими), була використана більш диференційована система кодування: найбільш адаптивні стратегії оцінювалися в 2 бали, помірно ефективні - в 1 бал, а неефективні - в 0 балів. Таке рішення дозволило більш чутливо оцінити різні рівні адаптивності емоційної регуляції, що узгоджується з підходом, запропонованим Джозефом і Ньюманом (Joseph and Newman, 2010).

Описові статистики отриманих даних дозволили ідентифікувати своєрідність розподілу показників за різними компонентами емоційного інтелекту у вибірці дослідження. У таблиці 3.1 представлено основні характеристики описової статистики за п'ятьма субшкалами методики.

Таблиця 3.1. Описова статистика

Шкала	N	M	SD	Меді ана	Min	Ма х	Асим етрія	Ексц ес	SE
Сприйняття емоцій	21	3.62	2.06	3	0	7	-0.19	-1.11	0.45
Розуміння емоцій	21	2.71	2.05	3	0	6	0.27	-1.35	0.45
Використання емоцій	21	1.95	1.69	2	0	5	0.19	-1.52	0.37
Управління власними емоціями	21	5.14	1.49	6	2	7	-0.75	-0.49	0.33

Управління емоціями інших	20	2.90	2.27	3	0	6	0.14	-1.51	0.51
--	----	------	------	---	---	---	------	-------	------

Відповідно до наведених у таблиці даних, найвищі показники середніх значень спостерігаються за шкалою «Управління власними емоціями» ($M = 5,14$, $SD = 1,49$), що може відображати схильність респондентів обирати соціально бажані відповіді при оцінці власних регуляторних здібностей або ж свідчити про дійсно вищий рівень розвитку цього компонента емоційного інтелекту порівняно з іншими. Найнижчі показники були зафіксовані за шкалою «Використання емоцій» ($M = 1,95$, $SD = 1,69$), що може бути пов'язано з недостатнім розвитком цього компонента емоційного інтелекту в досліджуваній вибірці або з особливостями конструювання відповідних завдань методики.

Наступним важливим кроком - перевірка внутрішньої узгодженості як окремих шкал, так і опитувальника в цілому. Для цього був розрахований коефіцієнт альфа Кронбаха. Результати продемонстровані у таблицях 3.2 - 3.7.

До субшкали «Сприйняття емоцій» увійшло увійшло 10 пунктів, для яких використовувалось одне й те саме базове питання: "Яка емоція простежується в героя відео?", однак застосовувалось воно до різних відеоматеріалів, що дозволило оцінити здатність респондентів ідентифікувати емоційні стани в різноманітних ситуаціях та контекстах. Загальна альфа Кронбаха для цієї шкали становить 0.75 (таблиця 3.2), що свідчить про хорошу внутрішню узгодженість. Пункти 2, 5, 6 виявились проблемними за змістовним характером, а пункт 7 продемонстрував низьку диференціюючу здатність, адже виявився занадто простим для учасників дослідження.

**Таблиця 3.2. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали
“Сприйняття емоцій” (Cronbach's α)**

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт Кронбаха виключенні пункту	α при
A01	0.38	0.50	0.33		0.75
A02					
A03	0.38	0.50	0.46		0.72
A04	0.29	0.46	0.48		0.72
A05					
A06					
A07	0.81	0.40	0.42		0.73
A08	0.33	0.48	0.60	0.69	
A09	0.81	0.40	0.65	0.69	
A10	0.62	0.50	0.39	0.74	
			Cronbach's α		
			шкала “Сприйняття емоцій”		0,75

Субшкала “Розуміння емоцій” теж містила 10 пунктів, спрямованих на оцінку здатності розуміти емоції інших людей у конкретних ситуаціях, де також застосовується одне й те ж саме питання “Що відчуває герой відеофрагменту у тій чи іншій ситуації?”. Альфа Кронбаха (таблиця 3.3) за цією шкалою склала 0,81, що підтверджує високу внутрішню узгодженість. Найвищі кореляції сушкали “Розуміння емоцій” демонструють пункти В01 - “Що, найімовірніше, відчуває дівчина у цій ситуації?” (0.72), В03 - “Що, найімовірніше, відчуває хлопець у чорному костюмі в цій ситуації?” (0.68) та В09 - “Що, найімовірніше, відчуває чоловік у цій ситуації?” (0.65). Пункт В04 (“Що, найімовірніше, відчуває дівчина у цій ситуації?”) має порівняно нижчу кореляцію (0.39), але виключення його призвело б до незначного підвищення альфа Кронбаха (з 0.81 до 0.83), тому було вирішено залишити його у шкалі. Пункт В06 (“Що, найімовірніше, відчуває колега Брюса у цій ситуації?”) був відносним кандидатом на виключення, адже за змістом цей пункт мав невисоку релевантність, але було прийнято рішення залишити його задля збереження змістового охоплення. Пункти В02 (“Що, найімовірніше, відчуває хлопець у чорному костюмі в цій ситуації?”), В10 (“Що, найімовірніше, відчуває Дженні у цій ситуації?”) були виключені за результатами як статистичного, так і змістового аналізу.

Таблиця 3.3. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Розуміння емоцій” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
В01	0.24	0.44	0.72	0.75
В02				

B03	0.48	0.51	0.68	0.76
B04	0.05	0.22	0.39	0.81
B05	0.67	0.48	0.43	0.80
B06				
B07	0.38	0.50	0.47	0.80
B08	0.33	0.48	0.53	0.79
B09	0.38	0.50	0.65	0.76
B10				
			Cronbach's α	
			шкала “Розуміння емоцій”	0.81

Шкала “Використання емоцій” містила у собі 10 пунктів, що стосуються здатності визначати емоції, які можуть допомогти у вирішенні різних життєвих ситуацій, де респондентам задавалось питання - “Яка емоція, на Вашу думку, може допомогти героїні вирішити цю ситуацію?”

У цій субшкалі альфа Кронбаха склала 0.79 (таблиця 3.4), що свідчить про хорошу внутрішню узгодженість навіть при невеликій кількості пунктів. Пункти C05 і C06 демонструють найвищі кореляції з рештою шкали (0.73 та 0.68 відповідно), а пункт C08 показав найнижчу кореляцію (0.43), і його видалення могло б підвищити альфа до 0.83, але з огляду на невелику кількість пунктів у шкалі було вирішено його залишити. Завдання C01, C02, C03 (“Яка емоція, на Вашу думку, може допомогти Джефу вирішити цю

ситуацію?”), C07(“Яка емоція, на Вашу думку, може допомогти пасажиру вирішити цю ситуацію?”), C09 і C10(“Яка емоція, на Вашу думку, може допомогти дівчині вирішити цю ситуацію?”) були виключені, оскільки мали суттєві змістові недоліки. Зокрема, у багатьох випадках герої відеофрагментів уже демонстрували певну емоцію, яка вирішувала ситуацію, що зробило ці завдання неоднозначним для досліджуваних.

Таблиця 3.4. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Використання емоцій” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
C01				
C02				
C03				
C04	0.38	0.50	0.60	0.74
C05	0.43	0.51	0.73	0.67
C06	0.24	0.44	0.68	0.71
C07				
C08	0.57	0.51	0.43	0.83
C09				
C10				
			Cronbach's α	

			шкала “Використан ня емоцій”	0.79
--	--	--	------------------------------------	------

Наступна субшкала “Управління власними емоціями” також складалась з 10 пунктів, оцінюючи здатність керувати своїми емоціями та самостійно ухвалювати дієві рішення в напружених емоційних ситуаціях, показав найнижчий показник надійності-узгодженості за альфою Кронбаха серед усіх субшкал методики - 0,62 (таблиця 3.5). Адже, дійсно, деякі формулювання життєвих ситуацій могли бути дещо багатозначними, незрозумілими для учасників пілотажного дослідження, наприклад, пункт D01 (“Аліна залишила роботу, щоб більше часу приділяти своїй новонародженій дитині, яку вона дуже любить. Проте, їй не вистачає компанії та спілкування з колегами. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Аліни?”), D03 (“За освітою Богдан - інженер, який зараз працює на керівній посаді у великій компанії. Хоч він й задоволений заробітною платою, але відчуває, що робота не приносить йому задоволення. У підлітковому віці Богдан грав на тромбоні, любив музику і нещодавно брав участь у одному музичному проєкті в одній громадській організації. Богдан починає серйозно замислюватись над тим, щоб звільнитися та займатися тим, що його цікавить, але єдине, що його тримає це гроші та дружній колектив. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Богдана, щоб задовольнити своє бажання?”), D05 (“Зоя Михайлівна- вчителька історії у середній школі. Вона обожнює свою роботу і старається зробити свої уроки цікавими і пізнавальними. Проте, один з її учнів, Андрій, часто заважає, гучно коментує та сміється на її уроках. Вчителька відчуває образу і роздратування через його поведінку. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Зої Михайлівни?”) та D08(“Юрій - волонтер, який нещодавно розпочав допомагати людям, які постраждали від

повномасштабного вторгнення. Юрій приїхав до міста, яке часто зазнає ракетних обстрілів з боку російських окупаційних сил. Волонтер дуже хоче допомогти місцевим жителям і показати їм свою підтримку. Проте, сам Юрій відчуває сильну тривогу, коли чує звуки сирен або вибухів. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Юрія?”).

Таблиця 3.5. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Управління власними емоціями” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
D01				
D02	0.95	0.22	0.36	0.59
D03				
D04	1.24	0.54	0.34	0.58
D05				
D06	0.90	0.30	0.30	0.59
D07	0.81	0.40	0.66	0.44
D08				
D09	0.62	0.50	0.25	0.62
D10	0.62	0.50	0.34	0.58
			Cronbach's α	
			шкала “Управління	0.62
			ня	

			власними емоціями”	
--	--	--	-------------------------------	--

Зрештою, субшкала “Управління емоціями інших людей”, що мала 10 пунктів, які вимірювали здатність до управління емоціями інших людей у різноманітних міжособистісних ситуаціях. Альфа Кронбаха цієї субшкали становила 0.79 (таблиця 3.7), що говорить про добру внутрішню узгодженість. Пункти E03 - “Катерина, 28 років, працює в ІТ-компанії на посаді розробника програмного забезпечення. Нещодавно вона дізналась, що її колега Дмитро з аналогічним досвідом та навичками отримує значно вищу зарплату. Вона відчуває роздратування та невдоволення через нерівність в оплаті, що може викликати конфлікт в колективі. Що Ви в цій ситуації як Катерина зробили б?” (0,66) і E09 - “Ольга, яка замінює Наталію в кінці її робочої зміни, постійно запізнюється на 20 хвилин без яких-небудь зазначених причин чи вибачень. Що Ви в цій ситуації як Наталія зробили б?”(0,66) мають найбільші кореляції, порівнюючи з іншими твердженнями цієї шкали, які стосуються ситуацій, коли потрібно ефективно керувати емоціями інших людей у робочому середовищі, відповідно пункт E04 (“Софія, студентка, яка проживає в гуртожитку та ділить кімнату з дівчиною Каріною. Загалом, ніби все добре, але часто Каріна не дослухається до прохань Софії, може до ранку займатися навчанням з увімкненим світлом, що заважає спати її сусідці. Також, Каріна може дорікати дівчині, що вона не прибрала чашку зі столу або ж поклала щось не на своє місце. Софії не подобається, що її не чують, а ще й вичитують. Що Ви в цій ситуації як Софія зробили б?”)- має найнижчу кореляцію (0,30), але його виключення лише збільшило б альфу до 0,80, тому було вирішено залишити його. Пункти E01 (“Анастасія була наставником на роботі своєї близької подруги Марії. Сьогодні Анастасія дізналась, що Марії запропонували роботу в іншій компанії, яка знаходиться далеко від їхнього міста, тому вона має переїхати.

Це стало для Анастасії справжнім шоком, адже раніше Марія не розповідала, що хоче змінити роботу. Що Ви в цій ситуації як близька подруга Марія зробили б?), E06 (“Максим безуспішно шукає місце для паркування. Кожного разу, коли він знаходить вільне місце, інший водій встигає припаркуватися на ньому перед ним. Нарешті, Максим бачить вільне місце та об’їжджає його, готуючись паркуватися, і вже позиціонує своє авто. Однак водій іншої машини викрикує з вікна, вважаючи, що він був тут першим. "Ти що, не почув мене? Я чекав на це місце", - продовжує галасувати інший водій. Що Ви в цій ситуації як Максим зробили б?") і E07 (“Олег любить відвідувати матчі свого сина та команди, але деякі батьки непокоять його своєю неадекватною поведінкою. На одному з таких матчів один з батьків обурюється на тренера за те, що той не давав достатньо часу грати його синові у першій половині гри. Тренер, дещо здивований та ігнорує його коментарі. Поступово батько починає агресивніше себе поводити. Олег хоче втрутитися, адже цей галас заважає йому насолодитися грою.Що Ви в цій ситуації як Олег зробили б?") були виключені через низьку узгодженість з іншими твердженнями шкали.

Таблиця 3.6. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Управління емоціями інших” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
E01				
E02	0.30	0.47	0.53	0.76
E03	0.30	0.47	0.66	0.73
E04	0.40	0.50	0.30	0.80

E05	0.35	0.49	0.56	0.75
E06				
E07				
E08	0.65	0.49	0.53	0.76
E09	0.55	0.51	0.66	0.73
E10	0.35	0.49	0.38	0.79
			Cronbach's α	
			шкала “Управління емоціями інших”	0.79

Залишивши вищеописані пункти, ми перевірили загальну надійність тесту та виявили, що коефіцієнт Кронбаха сягає $\alpha = 0.86$, що свідчить про високу внутрішню узгодженість інструменту в цілому. До того ж, проведений аналіз внутрішньої узгодженості допоміг не лише впевнитися у надійності методологічного інструменту, а подивитися на окремі пункти кожної зі шкали (таблиця 3.7).

Таблиця 3.7. Аналіз внутрішньої узгодженості збережених пунктів (Cronbach's α)

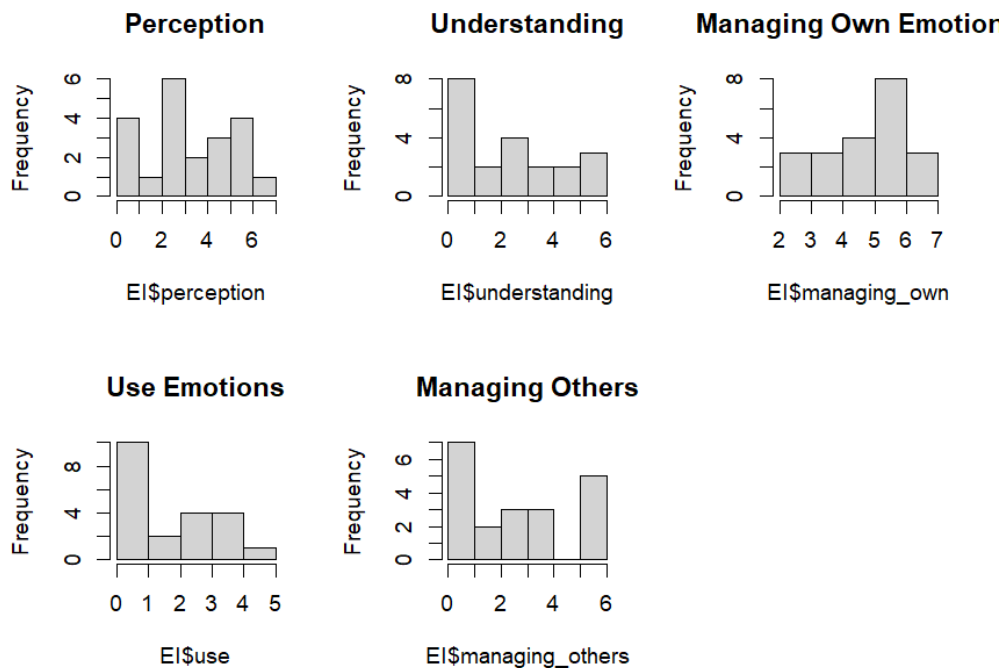
Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту

A01	0.381	0.5	0.28	0.86
A03	0.381	0.5	0.47	0.85
A04	0.286	0.46	0.58	0.85
A07	0.81	0.4	0.51	0.85
A08	0.333	0.48	0.59	0.85
A09	0.81	0.4	0.73	0.84
A10	0.619	0.5	0.52	0.85
B01	0.238	0.44	0.52	0.85
B03	0.476	0.51	0.8	0.84
B04	0.048	0.22	0.27	0.86
B05	0.667	0.48	0.25	0.86
B06	0.571	0.51	0.29	0.86
B07	0.381	0.5	0.56	0.85
B08	0.333	0.48	0.42	0.85
C04	0.381	0.5	0.54	0.85
C05	0.429	0.51	0.39	0.85
C06	0.238	0.44	0.22	0.86
C08	0.571	0.51	0.49	0.85
D02	0.952	0.22	0.27	0.86
D04	1.238	0.54	0.21	0.86
D06	0.905	0.3	0.36	0.85
D07	0.81	0.4	0.31	0.85
E02	0.286	0.46	0.13	0.86
E03	0.286	0.46	0.21	0.86
E04	0.381	0.5	0.2	0.86
E05	0.333	0.48	0.3	0.86

E10	0.333	0.48	0.34	0.85
-----	-------	------	------	------

Примітка: А - шкала «Сприйняття емоцій», В - «Розуміння емоцій», С – «Використання емоцій», D – «Управління власними емоціями», E - «Управління емоціями інших».

Досліджуючи кореляційні взаємозв'язки між компонентами емоційного інтелекту, було застосовано коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. Такий вибір методу статистичного аналізу є обгрунтованим з методологічного характеру, тому що коефіцієнт Спірмена є стійким до відхилень від нормальності розподілу значень, що є критично важливим для нашого дослідження, адже переглядаючи розподіли компонентів емоційного інтелекту не спостерігається нормальний розподіл змінних (рис 3.1.).

Рисунок 3.1. Гістограми розподілів компонентів емоційного інтелекту: сприйняття, розуміння, управління власними емоціями та емоціями інших

Аналізуючи кореляційну матрицю (табл. 3.8), вдалося виділити декілька статистично значущих взаємозв'язків між компонентами емоційного

інтелекту. Насамперед, було виявлено дуже сильний позитивний зв'язок між сприйняттям та розумінням емоцій ($r_s = 0,735$, $p < 0,001$), що узгоджується з концептуальною моделлю емоційного інтелекту Майєра та Саловей (1997), відповідно до якої здатність ідентифікувати емоції є основою для розвитку більш складних процесів їх розуміння. Виявлений зв'язок відображає послідовність обробки емоційної інформації, при якій точне сприйняття емоційних сигналів створює підґрунтя для подальшого адекватного розуміння їх смислового контексту.

Сильна позитивна кореляція між розумінням і використанням емоцій ($r_s = 0,549$, $p < 0,05$) є другим значущим результатом аналізу. Зазначений взаємозв'язок вказує на комплексність когнітивних аспектів емоційного інтелекту, де адекватне розуміння емоційних патернів сприяє їх ефективному використанню в різних пізнавальних процесах, включаючи креативне мислення, увагу та здатність вирішувати проблеми.

При цьому, не зафіксовано статистично значущих кореляцій між когнітивними компонентами емоційного інтелекту (сприйняття, розуміння, використання) та його регуляторними компонентами (управління власними емоціями та емоціями інших людей). Ці результати свідчать про порівняно високу автономність цих двох груп компонентів, що узгоджується з дослідженнями (Brackett et al. 2011), які демонструють розбіжність механізмів розпізнавання та регуляції емоцій. За їхніми висновками, здатність правильно розпізнавати емоції не означає, що людина здатна ефективно керувати ними. Іншими словами, людина може вміти визначати, які емоції переживає вона сама або інші, але це не гарантує, що вона здатна ними керувати.

Таблиця 3.8. Кореляційна матриця компонентів емоційного інтелекту (коефіцієнт Спірмена)

	Сприйняття емоцій	Розуміння емоцій	Використання емоцій	Управління власними емоціями	Управління емоціями інших
Сприйняття емоцій	—	0.735***	0.422	0.250	0.105
Розуміння емоцій	0.735***	—	0.549*	-0.073	-0.073
Використання емоцій	0.422	0.549*	—	-0.115	-0.045
Управління власними емоціями	0.250	-0.073	-0.115	—	0.239
Управління емоціями інших	0.105	-0.073	-0.045	0.239	—

Примітка: * $p < 0.05$; ** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

3.2. Аналіз валідності та надійності запитальника основного дослідження

Базуючись на результатах пілотного дослідження, перед початком основного етапу дослідження було здійснено низку коригувань інструментарію з метою підвищення його надійності та валідності.

Насамперед були оптимізовані формулювання тестових завдань, щоб мінімізувати неоднозначність інтерпретації та посилити однозначність розуміння респондентами. Зокрема, було змінено запитання блоку “Використання емоцій” з “Яка емоція, на Вашу думку, може допомогти

герою/героїні вирішити цю ситуацію?” на “Яку емоцію мав продемонструвати герой для того, щоб ....”.

Використовувані в якості динамічного стимульного матеріалу відеофрагменти художніх фільмів зазнали значної трансформації. Їхній зміст, тривалість та якість були покращені, щоб забезпечити більш точну репрезентацію емоційних станів, які потрібно було ідентифікувати. Крім того, було підвищено контраст емоційних проявів для того, щоб зменшити рівень інтерпретаційної варіабельності. Для цього було здійснено ретельний відбір нових відеоматеріалів художніх фільмів, які вирізнялися чіткістю емоційної експресії акторів та виразністю міміки, жестів і інтонацій. Водночас, специфіка відібраних фрагментів полягала у навмисному включенні епізодів з динамічною зміною емоційних станів, що створювало певні виклики для досліджуваних та дозволяло більш достовірно оцінити їхню здатність розпізнавати складні емоційні патерни в реальному часі, подібно до ситуацій повсякденної соціальної взаємодії.

Принципово важливим методичним рішенням було запровадження в систему відповідей на тестові завдання альтернативи «Немає правильної відповіді». Такий методологічний прийом введено з метою скорочення ефекту вимушеного вибору, який може потенційно спотворювати дані через створення штучної ситуації необхідності вибору відповіді навіть у випадках невпевненості або справжньої невизначеності щодо стимульного питання. Дана модифікація допомогла нам розширити екологічну валідність дослідження, враховуючи, що в реальному житті респонденти часто зіштовхуються з ситуаціями емоційної невизначеності, коли однозначне трактування того чи іншого прояву емоційного стану ускладнене або взагалі неможливе.

Ще однією суттєвою зміною стало скорочення загальної кількості тестових завдань з 50 до 35. Причиною такого рішення став ефект втоми та

зниження мотивації респондентів, що спостерігався в пілотному дослідженні під час виконання надмірно довгих серій завдань.

Емпіричною базою дослідження виступила вибірка загальною чисельністю 102 осіб (з них 62 жінок та 40 чоловіків) віком від 16 до 53 років ($M = 24.13$, $SD = 8.74$).

Більш детальний аналіз соціально-демографічних характеристик респондентів показав збалансований розподіл за сферою зайнятості: 53 особи (52%) мали оплачувану роботу на момент опитування, тоді як 49 осіб (48%) були безробітними. За рівнем освіти у вибірці переважали особи з вищою освітою - 64 респонденти (62,7%), що може засвідчувати про високий освітній статус учасників дослідження.

Щодо сімейного стану, то менше половини респондентів, які відповіли на це питання, були неодруженими (43 особи), а більшість - 52 особи вказували, що перебувають у партнерстві та одружені.

Географічний розподіл учасників охоплює всі регіони України з такою структурою: центральний регіон - 45 осіб (44,1%), західний регіон - 16 осіб (15,7%), північний регіон - 14 осіб (13,7%), південний регіон - 10 осіб (9,8%), східний регіон - 9 осіб (8,8%).

Формування вибіркової сукупності здійснювалося методом зручної вибірки шляхом онлайн-опитування через Google Forms. Участь у дослідженні була добровільною, анонімною та безоплатною.

Таблиця 3.9 Соціодемографічна характеристика вибірки

Змінна	Категорія	Кількість	Відсоток (%)
Стать	Чоловіча	40	39.2
	Жіноча	62	60.8
Робота	Не працюю	49	48.0

	Працюю	53	52.0
Сімейний стан	Неодружені/не мають стосунків	43	42.2
	Одружені/мають стосунки	59	57.8
Освіта	Вища	64	62.7
Регіон	Захід	16	15.7
	Південь	10	9.8
	Північ	14	13.7
	Центр	45	44.1
	Схід	9	8.8
Вік	M = 24.1, SD = 8.7, Min = 16, Max = 53		100.0

З метою з'ясування гендерних розбіжностей у вираженості компонентів емоційного інтелекту було здійснено порівняльний аналіз показників досліджуваних компонентів у чоловіків та жінок. На первинному етапі статистичної обробки було перевірено нормальність розподілу даних за допомогою критерію Шапіро-Уїлка та гомогенність дисперсій за допомогою критерію Левена (таблиця 3.10). Отримані результати показали, що розподіл даних за всіма компонентами емоційного інтелекту статистично відрізняється від нормального ($p < 0,001$), що обумовило необхідність застосування непараметричних методів порівняльного аналізу. Зважаючи на це, для порівняння показників емоційного інтелекту між групами чоловіків та жінок було використано U-критерій Манна-Уїтні.

Дослідження продемонструвало статистично значущі гендерні відмінності за одним із п'яти розглянутих компонентів емоційного інтелекту - управління власними емоціями ($p = 0,02129$). За іншими компонентами: сприйняття емоцій ($p = 0,7709$), розуміння емоцій ($p = 0,1198$), використання емоцій ($p = 0,4075$) та управління емоціями інших людей ($p = 0,0935$) не виявлено статистично значущих відмінностей між чоловіками та жінками.

Як свідчать результати, чоловіки мають статистично значуще вищі показники здібності до управління власними емоціями ($M = 9,90$, $Mdn = 10$) порівняно з жінками ($M = 8,95$, $Mdn = 9$). Визначені групові відмінності у здатності керувати власними емоціями цілком підтверджуються деякими положеннями теорії стосовно диференційованих патернів саморегуляції емоцій у чоловіків та жінок. Наприклад, схожі висновки мали Gross & John (2003), які вказали на тенденцію до частішого використання чоловіками стратегій придушення емоційних реакцій, що в короткостроковій перспективі може сприйматися як ефективне управління емоціями.

При цьому відсутність статистично значущих відмінностей за іншими компонентами емоційного інтелекту вказує на певну універсальність здібностей до сприйняття, розуміння та використання емоцій незалежно від статевої приналежності, що відповідає сучасним науковим поглядам на емоційний інтелект як комплекс здібностей, які формуються під дією індивідуального досвіду та навчання, а не детермінуються виключно біологічними чинниками.

Проте, зважаючи на нерівномірний розподіл респондентів за статтю (62 жінки проти 40 чоловіків) результати можуть містити деякі обмеження.

Таблиця 3.10. Порівняльний аналіз компонентів емоційного інтелекту за статтю

Компонент емоційного інтелекту	Тест Шапіро-Уїлка (p)	Тест Левена (p)	Манна-Уїтні (p)	Наявність статистично значущої різниці за статтю
Сприйняття емоцій	0.0001282	0.4479	0.7709	Ні
Розуміння емоцій	2.66e-05	0.2811	0.1198	Ні
Використання емоцій	8.938e-12	0.8524	0.4075	Ні
Управління власними емоціями	1.788e-06	0.1643	0.02129	Так
Управління емоціями інших	1.621e-09	0.421	0.0935	Ні

Для аналізу пунктів тесту та його надійності-узгодженості ми перевірили загальний коефіцієнт альфи Кронбаха та окремо у кожній субшкалі. Результати можна побачити у таблицях 3.11-3.16.

Загальний коефіцієнт α Кронбаха для усієї методики становить 0,62, що свідчить про допустимий, але не оптимальний рівень внутрішньої узгодженості порівняно з результатами пілотажного дослідження, де цей коефіцієнт становив 0,86, щоб зрозуміти чому так сталося необхідно розглянути кожну субшкалу окремо.

Таблиця 3.11. Структура опитувальника “Емоційний інтелект як здібність” (версія 1.0)

Змінна	Середнє	Стандартн	Міжпунктов	Коефіцієнт
---------------	----------------	------------------	-------------------	-------------------

	значення	е відхилення	а кореляція	α Кронбаха при виключенні пункту
A01	0.80	0.40	0.1411	0.61
A02	0.17	0.37	-0.0094	0.62
A03	0.72	0.45	0.1489	0.61
A04	0.40	0.49	0.1818	0.64
A05	0.75	0.43	0.0537	0.64
A06	0.77	0.42	0.0390	0.65
A07	0.76	0.43	-0.0497	0.66
B01	0.59	0.49	0.0057	0.65
B02	0.66	0.48	0.0371	0.65
B03				
B04	0.69	0.47	0.0905	0.64
B05	0.48	0.50	-0.1416	0.67
B06				

B07	0.83	0.37	0.1721	0.64
C01	0.87	0.34	0.4216	0.62
C02	0.75	0.43	0.0290	0.64
C03	0.77	0.42	0.2006	0.65
C04	0.83	0.37	0.2604	0.63
D01	1.58	0.55	0.2971	0.62
D02	1.52	0.79	0.2317	0.62
D03	1.52	0.58	0.3309	0.63
D04	0.84	0.37	0.2318	0.62
D05				
D06	1.54	0.68	0.2318	0.63
D07	1.63	0.60	0.2738	0.63
E01	0.86	0.35	0.4964	0.62
E02	0.76	0.43	0.3547	0.62
E03	0.87	0.34	0.1808	0.64

E04	0.70	0.46	0.3083	0.63
E05	0.58	0.50	0.2551	0.63
E06	0.63	0.49	0.4123	0.62
E07	0.93	0.25	0.5216	0.62
		Cronbach's α		
			0.62	

Усі пункти шкали “Сприйняття емоцій” містили стандартизоване питання: "Яка емоція простежується в героя відео?", що забезпечувало єдиний формат оцінки розпізнавання емоцій респондентами. Аналіз коефіцієнту α Кронбаха (таблиця 3.12) становив 0.50, що відповідає низькому рівню внутрішньої узгодженості. Найбільшу інформативність у цій шкалі мають пункти A03 і A04, менш інформативними -A01 і A07, а низькі показники кореляції мали такі пункти як A02 та A06 і ми прийняли рішення залишити їх тому, що вони являють собою унікальні екстремальні випадки сприйняття емоцій, які мають діагностичну цінність для комплексного розуміння індивідуальних відмінностей у сприйнятті емоцій.

Перш за все, пункт A02 з його надзвичайно низьким середнім значенням (0,17) може слугувати індикатором екстремального рівня здатності до розпізнавання емоцій, що є важливим діагностичним маркером. По-друге, пункт A06, незважаючи на низьку кореляцію з іншими пунктами (0,19), демонструє відносно високе середнє значення (0,77), що свідчить про

типовість певного патерну емоційного сприйняття. Збереження цього пункту дає змогу зафіксувати більш нюансовані аспекти емоційного інтелекту.

Таблиця 3.12. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Сприйняття емоцій” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
A01	0.80	0.40	0.31	0.43
A02	0.17	0.37	0.16	0.49
A03	0.38	0.50	0.46	0.72
A04	0.29	0.46	0.48	0.72
A05	0.75	0.43	0.27	0.45
A06	0.77	0.42	0.19	0.48
A07	0.76	0.43	0.24	0.46
			Cronbach's α	
			шкала “Сприйняття емоцій”	0.50

Для шкали «Розуміння емоцій» також застосовувалось базове питання, яке звучить так: “Що, найімовірніше, відчуває герой у цій ситуації?”. Коефіцієнт α Кронбаха у цій шкалі (табл. 3.13) становив 0,46, що відповідає

невисокому рівню внутрішньої узгодженості. Найбільш інформативними за цією шкалою є пункти B02, B03 та B04 з кореляціями між пунктами 0,28-0,29, дещо менш інформативними є пункти B01 та B05, а пункт B07 характеризується найнижчою кореляцією з кореляцією між ними на позначці 0,13. Попри низькі статистичні значення, ми вирішили зберегти всі твердження, включно з B07 і B05, бо вони відображають особливості процесу розуміння емоцій.

Таблиця 3.13. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Розуміння емоцій” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
B01	0.59	0.49	0.21	0.42
B02	0.66	0.48	0.28	0.38
B03	0.62	0.49	0.29	0.38
B04	0.69	0.47	0.28	0.38
B05	0.48	0.50	0.17	0.45
B06				
B07	0.83	0.37	0.13	0.46
			Cronbach's α	

			шкала “Розуміння емоцій”	0.46
--	--	--	---	-------------

Шкала «Використання емоцій» мала базове питання, яке виглядало так: “Яку емоцію мав продемонструвати герой для того, щоб..?” (табл. 3.14). Показник α Кронбаха у цій шкалі дорівнює 0,42, що відповідає критично низькому рівню внутрішньої узгодженості. За даною шкалою найвищою мірою інформативним є пункт С01 з найвищим середнім значенням (0,87) і кореляцією (0,29), тому є ключовим показником у шкалі. Пункти С02 (0,75), С03 (0,77) і С04 (0,83) демонструють досить високі середні значення, що свідчить про типовість представлених у них стратегій використання емоцій. Їх низька кореляція з рештою (0,20-0,23) не означає діагностичної неспроможності, а скоріше вказує на складність і багатогранність досліджуваного конструкту.

Таблиця 3.14. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Використання емоцій” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
C01	0.87	0.34	0.29	0.30
C02	0.75	0.43	0.21	0.37
C03	0.77	0.42	0.20	0.38
C04	0.83	0.37	0.23	0.35

		Cronbach's α	0.42
		шкала “Використа ння емоцій”	0.42

Показник α Кронбаха для шкали « Управління власними емоціями» (табл. 3.15) становить 0,56, що відповідає низькому, втім, прийнятному рівню внутрішньої узгодженості. У цій шкалі найбільшу інформативність демонструють пункти D06 - “Юрій - волонтер, який нещодавно розпочав допомагати людям, які постраждали від повномасштабного вторгнення. Юрій приїхав до міста, яке часто зазнає ракетних обстрілів з боку російських окупаційних сил. Волонтер дуже хоче допомогти місцевим жителям і показати їм свою підтримку. Проте, сам Юрій відчуває сильну тривогу, коли чує звуки сирен або вибухів. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Юрія?” (кореляція між пунктами 0,44) та D01- “Юлія та Вероніка дуже давно не бачились, тому Юлія з нетерпінням чекає на їхню зустріч на вихідних. Однак, Вероніка за цей час сильно змінилась і Юлія не знає про що з нею можна розмовляти. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Юлії?” (кореляція між пунктами 0,38), тоді як пункти D03 (“Жанна та Георгій переїхали до іншого міста через роботу Георгія. Жанна, яка у рідному місті відчувала зв'язок зі своїми друзями та родиною, зараз почувається втраченою та невпевненою у майбутньому. Нове місто для неї зовсім чуже і невідоме. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Жанни?”) та D04 (“Таїсія неодноразово намагається зв'язатися зі своєю матір'ю, але безуспішно. Пізніше до Таїсії зателефонував лікар та повідомив, що її матір перебуває у важкому стані. Яка, на Вашу думку, дія буде найбільш ефективною для Таїсії?”) є менш інформативними.

Характерною особливістю цієї шкали було вилучення деяких пунктів, зокрема D02 і D05, що потребує детального методологічного обґрунтування. Вилучення пункту D02 (випадок з Богданом) було викликаним надмірною складністю або неоднозначністю сценарію, адже містить багаторівневі питання (професійна самореалізація, особисті бажання і тд.), а пункт D05(ситуація із Соломією) - виявилось занадто очевидним для вибірки.

Таблиця 3.15. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Управління власними емоціями” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
D01	1.58	0.55	0.38	0.47
D02				
D03	1.52	0.58	0.24	0.55
D04	0.84	0.37	0.21	0.56
D05				
D06	1.54	0.68	0.44	0.43
D07	1.63	0.60	0.35	0.49
			Cronbach's α	
			шкала “Управління власними емоціями”	0.56

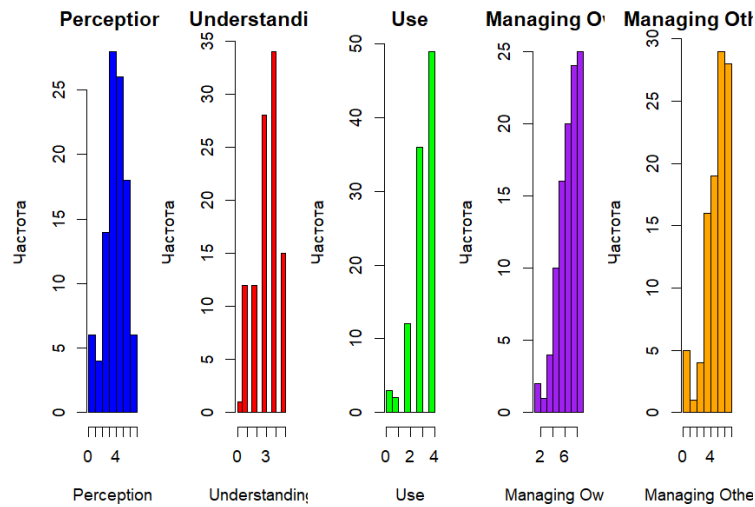
Врешті, значення коефіцієнта α Кронбаха для шкали «Управління емоціями інших» (табл. 3.16) склало 0,68, що є близьким до рекомендованого мінімального рівня 0,70 і свідчить про задовільний рівень внутрішньої узгодженості. Пункти E07 - “Андрій, 14 років, побачив, як його однокласники насміхаються з новенького в їх класі, роблячи огидні коментарі щодо його зовнішнього вигляду та одягу. Помітно, що новенький знервований та сумний.Що Ви в цій ситуації як Андрій зробили б?”(кореляція між пунктами 0,53) та E01 - “Олександр повертається додому після важкого напруженого робочого дня. Він втомлено заходить на кухню і помічає, що його дружина Ірина та 15-річний син Микита сваряться через те, що хлопець не допомагає Ірині з побутовими справами. Син аргументує це тим, що не встигає через велику кількість додаткових занять. Що Ви в цій ситуації як батько зробили б?” (кореляція між пунктами 0,51) проявляють найвищу інформативність у цій шкалі, оскільки вони мають найвищу кореляцію з іншими пунктами шкали.

Таблиця 3.16. Аналіз внутрішньої узгодженості пунктів шкали “Управління власними емоціями” (Cronbach's α)

Питання	Середнє значення	Стандартне відхилення	Міжпунктова кореляція	Коефіцієнт α Кронбаха при виключенні пункту
E01	0.86	0.35	0.51	0.62
E02	0.76	0.43	0.41	0.65
E03	0.87	0.34	0.37	0.66
E04	0.70	0.46	0.36	0.66

E05	0.58	0.50	0.35	0.67
E06	0.63	0.49	0.36	0.66
E07	0.93	0.25	0.53	0.64
			Cronbach's α	
			шкала “Управління емоціями інших”	0.68

Для більш ґрунтового аналізу вимірювального конструкту було здійснено кореляційний аналіз його компонентів (таблиця 3.17). Щоб визначити характер взаємозв'язків між субшкалами ми обрали метод рангової кореляції Спірмана. Це зумовлено тим, що: по-перше, переглянувши гістограми, (рисунок 3.2) ми виявили відхилення від нормального розподілу у вигляді негативної скошеності, яка виникла через значну кількість простих завдань для цієї вибірки досліджуваних, що призвело до зміщення розподілу в бік вищих значень шкали; по-друге, коефіцієнт кореляції Спірмана є більш стійким до викидів та екстремальних значень, що підвищує надійність отриманих результатів при аналізі психологічних конструктів.

Рисунок 3.2 Гістограми розподілів компонентів емоційного інтелекту: сприйняття, розуміння, управління власними емоціями та емоціями інших

Кореляційний аналіз продемонстрував цікаву структуру взаємозв'язків між різними аспектами емоційного інтелекту. Найсильніший статистично значущий зв'язок спостерігається між шкалами "Використання емоцій" та "Управління власними емоціями" ($r = 0.295$, $p < 0.01$), що може вказувати на змістовний взаємозв'язок між здатністю людини використовувати емоції для вирішення завдань та його спроможністю регулювати власні емоційні стани. Цей результат є теоретично обґрунтованим, адже ефективне використання емоцій вимагає певного рівню контролю над ними.

Також, статистично значущий зв'язок продемонстрували шкали "Управління власними емоціями" та "Управління емоціями інших" ($r = 0.232$, $p < 0.05$), що може підтверджувати гіпотезу про те, що здатність до регуляції власних емоційних станів є ключовою передумовою для успішного впливу на емоційні стани інших людей.

Звернемо нашу увагу також на взаємозв'язки, які не показали статистично значущих кореляцій - субшкала "Сприйняття емоцій" з іншими компонентами емоційного інтелекту. Більше того, з деякими з них спостерігаються незначні негативні кореляції, зокрема з "Розумінням емоцій"

($r = -0.165$) та "Управління власними емоціями" ($r = -0.01$), що може говорити про певну автономність процесів сприйняття емоційної інформації від інших компонентів емоційного інтелекту у досліджуваній вибірці або про проблеми валідності наших шкал.

Шкала "Розуміння емоцій" також демонструє відсутність значущих кореляцій з іншими субшкалами і це може свідчити на її відносну незалежність у структурі емоційного інтелекту. Найвищий, хоч й статистично значущий, показник кореляції ця шкала має з "Управлінням емоціями інших" ($r = 0.089$).

Між шкалами "Використання емоцій" та "Управління емоціями інших" спостерігається позитивна, але статистично незначуща кореляція ($r = 0.172$). Однак, це може натякати нам, що існує певний зв'язок між здатністю використовувати емоції для вирішення завдань та вмінням впливати на емоційні стани інших людей.

Таблиця 3.17. Кореляційна матриця компонентів емоційного інтелекту

	Сприйняття емоцій	Розуміння емоцій	Використання емоцій	Управління власними емоціями	Управління емоціями інших
Сприйняття емоцій	—	-0.165	0.162	-0.01	-0.005
Розуміння емоцій	-0.165	—	0.08	0.02	0.089
Використання емоцій	0.162	0.08	—	0.295**	0.172
Управління власними емоціями	-0.01	0.02	0.295**	—	0.232*

Управління емоціями інших	-0.005	0.089	0.172	0.232*	—
---------------------------------	--------	-------	-------	--------	---

У рамках дослідження взаємозв'язків між компонентами емоційного інтелекту було проведено серію регресійних аналізів для того, щоб оцінити унікальний внесок кожного з цих елементів у формуванні інших змінних, виявити напрямки впливу між змінними та побудувати прогностичні моделі взаємодії між ними, де кожна субшкала по чергово розглядалася як залежна змінна, а інші субшкали – як предиктори (таблиця 3.18)

Таблиця 3.18. Результати лінійної регресії між компонентами емоційного інтелекту

Залежна змінна	Предиктор	Оцінка коефіцієнта	Стандартна помилка	t-статистика	p-значення
Сприйняття емоцій	Розуміння емоцій	-0.263	0.121	-2.17	0.0323
	Використання емоцій	0.222	0.163	1.36	0.176
	Управління власними емоціями	-0.0499	0.0966	-0.517	0.607
	Управління	0.0337	0.0988	0.341	0.734

	емоціями інших				
Розуміння емоцій	Сприйняття емоцій	-0.177	0.0813	-2.17	0.0323
	Використання емоцій	0.00878	0.135	0.0652	0.948
	Управління я власними емоціями	-0.118	0.0784	-1.50	0.137
	Управління я емоціями інших	0.153	0.0796	1.92	0.0581
Використання емоцій	Сприйняття емоцій	0.0848	0.0622	1.36	0.176
	Розуміння емоцій	0.00499	0.0765	0.0652	0.948
	Управління я власними емоціями	0.0835	0.0592	1.41	0.162
	Управління я	0.104	0.0602	1.73	0.0873

	емоціями інших				
Управління я власними емоціями	Сприйняття емоцій	-0.0550	0.106	-0.517	0.607
	Розуміння емоцій	-0.193	0.128	-1.50	0.137
	Використання емоцій	0.241	0.171	1.41	0.162
	Управління емоціями інших	0.390	0.0960	4.06	0.00009**
Управління я емоціями інших	Сприйняття емоцій	0.0356	0.104	0.341	0.734
	Розуміння емоцій	0.239	0.125	1.92	0.0581
	Використання емоцій	0.287	0.166	1.73	0.0873
	Управління власними емоціями	0.373	0.0918	4.06	0.000099* *

Почнемо аналіз регресійної моделі, де залежною змінною виступала шкала "Сприйняття емоцій". Ми виявили лише один статистично значущий предиктор – "Розуміння емоцій" з негативним коефіцієнтом впливу ($\beta = -0.263$, $p = 0.0323$), що свідчить про обернений зв'язок між цими компонентами, тобто зі зростанням здібності людини до розуміння емоцій знижується ефективність їх сприйняття, і навпаки. Цей результат нас шокував, адже є парадоксальним з точки зору класичних теоретичних моделей емоційного інтелекту, які зазвичай постулюють позитивний зв'язок між цими компонентами. Можливим поясненням отриманих результатів є наявність специфічних механізмів компенсації, за яких недостатньо розвинені навички сприйняття емоцій компенсуються кращим їхнім розумінням на когнітивному рівні.

Однак, ця модель має низький показник поясненої дисперсії ($R^2 = 0.065$, $R^2_{adj} = 0.027$) (таблиця 3.18), що вказує на слабку прогностичну цінність включених змінних.

У наступній моделі, де шкала "Розуміння емоцій" була залежною змінною, ідентифіковано статистично значущий негативний зв'язок із "Сприйняттям емоцій" ($\beta = -0.177$, $p = 0.0323$), що підтверджує взаємну оберненість цих компонентів. До того ж, зафіксовано маргінально значущий позитивний зв'язок із "Управлінням емоціями інших" ($\beta = 0.153$, $p = 0.0581$), що може вказувати на роль розуміння емоцій як передумови для успішного впливу на емоційні стани інших людей.

Пояснювальна сила моделі для "Розуміння емоцій" є невисокою ($R^2 = 0.086$, $R^2_{adj} = 0.048$), але дещо вищою порівняно з попередньою моделлю "Сприйняття емоцій".

Аналіз моделі, де залежною змінною була шкала "Використання емоцій" не продемонструвала статистично значущих коефіцієнтів для жодного з предикторів при рівні значущості $p < 0.05$. Пояснювальна сила

					(adj.)		
Сприйняття емоцій	376.673	377.557	392.423	0.065	0.027	1.446	1.483
Розуміння емоцій	336.213	337.097	351.963	0.086	0.048	1.186	1.216
Використання емоцій	278.551	279.435	294.300	0.098	0.061	0.894	0.917
Управління власними емоціями	386.592	387.476	402.341	0.195	0.162	1.518	1.556
Управління емоціями інших	382.113	382.998	397.863	0.215	0.183	1.485	1.523

Експлораторний факторний аналіз було проведено з метою виявлення латентної структури взаємозв'язків між компонентами емоційного інтелекту. Спочатку ми провели експлораторний факторний аналіз основних шкал методики з використанням методу максимальної правдоподібності. Паралельний аналіз та критерій власних значень ($\text{eigenvalue} > 1$) визначили оптимальну кількість факторів, що дозволило встановити двофакторну структуру ($n\text{-фактор} = 2$). Для кращої інтерпретації отриманих факторів ми застосували метод обертання Облін, який дозволяє факторам корелювати між собою, роблячи їх більш відповідними природі взаємопов'язаних компонентів емоційного інтелекту. Додатково, було проведено детальний факторний аналіз окремих пунктів кожної шкали з використанням тетракоричних кореляцій, що дозволило врахувати дихотомічну природу вихідних даних та оцінити внутрішні зв'язки між окремими пунктами методики, що дало змогу глибше зрозуміти психометричні властивості

інструменту. Використання саме тетракоричних кореляцій замість традиційних кореляцій Пірсона є обґрунтованим з практичної точки зору і дозволяє точніше оцінити латентні зв'язки між змінними в бінарних даних

Отримані результати, наведені у таблицях 3.19-3.24, дають змогу сформулювати низку ключових висновків щодо організації ЕІ як багатовимірного психологічного конструкту.

Таблиця 3.19. Факторні навантаження (EFA) для емоційного інтелекту

	MR1	MR2
Сприйняття емоцій	0.08	-0.25
Розуміння емоцій	0.005	0.85
Використання емоцій	0.38	-0.08
Управління власними емоціями	0.58	-0.129
Управління емоціями інших	0.70	0.09

Аналізуючи матрицю факторних навантажень (таблиця 3.19) можна побачити двофакторну структуру емоційного інтелекту. Ці два виділені фактори відображають різні аспекти емоційного інтелекту та демонструють чітку диференціацію його компонентів.

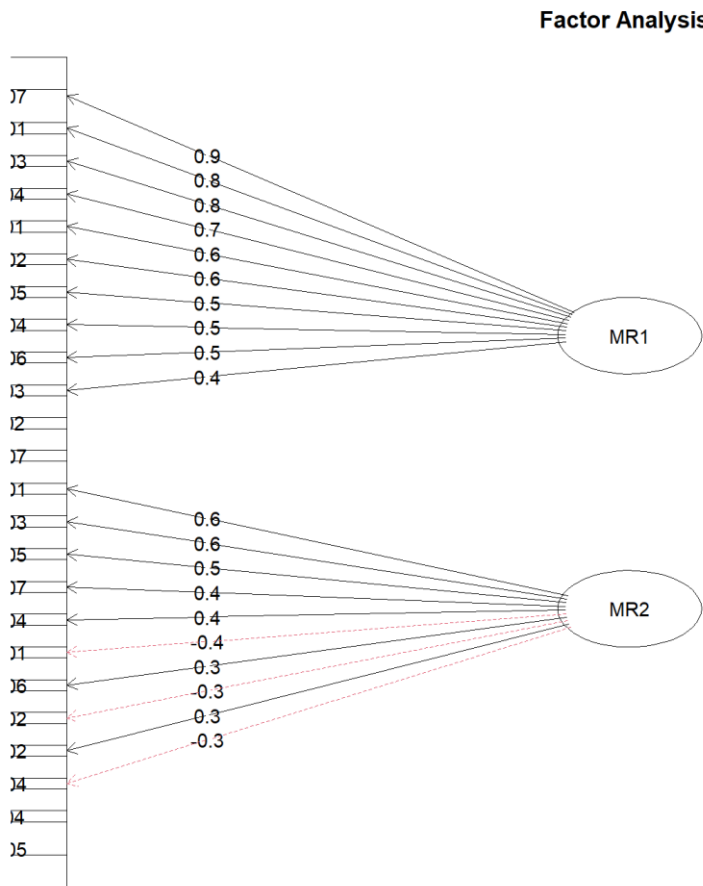
Перший фактор (MR1) характеризується високими позитивними навантаженнями шкал "Управління емоціями інших" (0.70) та "Управління власними емоціями" (0.58), а також помірним навантаженням шкали "Використання емоцій" (0.38). Паралельно, навантаження шкал "Сприйняття емоцій" (0.08) та "Розуміння емоцій" (0.005) на цей фактор є низькими. Така структура навантажень дозволяє інтерпретувати перший фактор як

"Регуляторно-діяльнісний компонент емоційного інтелекту", адже він об'єднує здатність людини до управління емоційними станами (як власними, так і інших людей) та практичного використання емоцій для вирішення завдань. Цей фактор відображає активний, діяльнісний аспект емоційного інтелекту і пов'язаний з його регуляцією, контролем та цілеспрямованим використанням емоційних процесів.

Другий фактор (MR2) має зовсім іншу структуру навантажень: високе позитивне навантаження шкали "Розуміння емоцій" (0.85), помірно негативне навантаження шкали "Сприйняття емоцій" (-0.25) та мінімальні навантаження для інших шкал ("Використання емоцій": -0.08, "Управління власними емоціями": -0.129, "Управління емоціями інших": 0.09). Тому, даний фактор можна інтерпретувати як "Когнітивно-перцептивний компонент емоційного інтелекту", який охоплює процеси сприйняття та осмислення емоційної інформації. Особливо цікавим є виявлений антагонізм між розумінням та сприйняттям емоцій, що проявляється у протилежних знаках їхніх факторних навантажень.

Таблиця 3.20. Пояснена дисперсія (EFA) для емоційного інтелекту

Фактор	Сума квадратів навантажень (SS-навантаження)	Частка дисперсії	Кумулятивна дисперсія	Пояснена частка дисперсії	Кумулятивна пояснена частка
MR1	0.97	0.19	0.19	0.54	0.54
MR2	0.81	0.16	0.35	0.45	1.00

Рисунок 3.3. Структурна модель факторного аналізу з двома латентними факторами (MR1 та MR2)

Згідно таблиці 3.20, перший фактор пояснює 54% від загальної поясненої дисперсії, другий – 45%, що демонструє майже рівнозначний внесок обох факторів у пояснення структури емоційного інтелекту, що підтверджує багатовимірну природу емоційного інтелекту та відносну незалежність регуляторно-діяльнісного та когнітивно-перцептивного аспектів.

Таблиця 3.21. Індеси відповідності моделі (EFA)

Кількість спостережень (N)	Середньоквадратичний залишок (RMSR)	Індекс підвищення відповідності (TLI)	Байєсівський інформаційний критерій (BIC)
102	0.037	0.57	-2.53

Індекси адекватності моделі (табл. 3.21) вказують на те, що двофакторне рішення не є адекватним емпіричним даним. Хоча значення RMSR 0,037 вказує на прийнятний рівень залишкових кореляцій, інші ключові індекси, зокрема TLI = 0,57, є значно нижчими за рекомендований поріг 0,90, що свідчить про погану відповідність між моделлю та даними. Незважаючи на від'ємне значення BIC (-2,53), яке теоретично надає перевагу обраній моделі над моделлю з незалежними змінними, загальний набір показників не дозволяє вважати модель адекватною. Це може свідчити про необхідність більш складної або альтернативної латентної структури, яка б краще відображала взаємозв'язки між компонентами емоційного інтелекту.

За результатами додаткового аналізу всіх завдань опитувальника емоційного інтелекту як здібність виявили, що окремі пункти методики демонструють неоднорідну структуру взаємозв'язків, з наявністю як сильних позитивних кореляцій між тематично близькими пунктами (особливо в межах однієї шкали), так і помірних негативних кореляцій між пунктами, що теоретично вимірюють різні аспекти емоційного інтелекту.

Зокрема, варто відзначити аналіз тетрагорних кореляційних зв'язків за шкалою D, де були виявлені проблемні пункти (D01, D03, D06, D07), які показали нестійкі кореляційні зв'язки з іншими пунктами опитувальника.

Проведений нами аналіз окремих факторних навантажень для завдань із кожної шкали (таблиця 3.22) допоміг ідентифікувати вклад кожного окремого завдання у загальну факторну структуру.

Таблиця 3.22. Факторні навантаження (EFA) для окремих пунктів тесту емоційного інтелекту

	MR1	MR2
A01	0.1270	0.6136
A02	0.0676	0.3283
A03	-0.0568	0.5740
A04	0.2104	0.4394
A05	-0.1357	0.4563
A06	-0.2875	0.3463
A07	-0.2654	0.4493
B01	0.1088	-0.3504
B02	0.1135	-0.3453
B04	0.2146	-0.3065
B05	-0.0710	-0.2005
B07	0.2390	-0.0235
C01	0.5911	0.4383
C02	0.2448	-0.0155

C03	0.3951	0.1486
C04	0.2268	0.2610
D04	0.7441	0.0255
E01	0.7785	0.0214
E02	0.5587	-0.0638
E03	0.7517	-0.3960
E04	0.4825	0.1106
E05	0.5155	-0.0908
E06	0.4576	0.3930
E07	0.9233	0.0593

Перший фактор (MR1) характеризується високими навантаженнями завдань зі шкали “Управління емоціями інших” та одного завдання зі шкали “Управління власними емоціями” (D04), що говорить про їхню змістову близькість та можливу належність до спільного латентного конструкту.

Другий фактор (MR2) має зовсім іншу структуру навантажень: найбільші навантаження тут саме у пунктів шкали “Сприйняття емоцій”.

Застосування методу тетрагорних кореляцій також продемонструвало досить непросту будову взаємних перехресних навантажень за окремими пунктами (наприклад, C01, E03, E06), вказуючи на їхню неоднозначну сутність у рамках двофакторної моделі. Також, цікаво глянути на пункти шкали “Розуміння емоцій”, аналіз якої продемонстрував від’ємні

навантаження на другий фактор, що є протилежним за спрямованістю до завдань шкали “Сприйняття емоцій”.

Таблиця 3.23. Пояснена дисперсія (EFA) для емоційного інтелекту

	SS Loadings	Частка дисперсії	Кумулятивна дисперсія	Частка пояснення	Кумуляти вне пояснення
MR1	4.5896	0.1912	0.1912	0.6438	0.6438
MR2	2.5392	0.1058	0.2970	0.3562	1.0000

Таблиця 3.24. Індеси відповідності моделі (EFA)

Кількість спостережень (N)	Середньоквадратичний залишок (RMSR)	Індекс підвищення відповідності (TLI)	Байєсівський інформаційний критерій (BIC)
102	0.1338	-0.1649	13059.05

Отже, результати виконаного комплексного аналізу з використанням тетракорних кореляцій допомогли здійснити статистично коректну декомпозицію залежностей між дихотомічними змінними та розкрити латентну факторну структуру методики виміру емоційного інтелекту. Щоправда, виявлені значення показників відповідності моделі свідчать про потребу подальшого доопрацювання інструментарію, у тому числі шляхом

перегляду проблематичних питань та ймовірного наповнення методики іншими завданнями з метою підвищення надійності виміру.

Висновок до Розділу III

Здійснене пілотажне дослідження та подальша робота з основною вибіркою дали можливість зафіксувати специфічну факторну структуру емоційного інтелекту, що має велике теоретичне та практичне значення.

Перш за все, результати пілотажного дослідження, проведеного на вибірці з 21 особи (61,9% жінок та 38,1% чоловіків), продемонстрували високу внутрішню узгодженість опитувальника в цілому ($\alpha = 0,86$), що підтвердило надійність розробленого інструментарію. Втім, детальний аналіз окремих субшкал виявив певні проблемні аспекти, які потребують вдосконалення.

Після методологічного вдосконалення (скорочення кількості завдань, уточнення формулювань, додавання варіанту «немає правильної відповіді») основне дослідження охопило 102 учасники (62 жінки, 40 чоловіків). Загальна надійність знизилась ($\alpha = 0,62$), що пояснюється гетерогенністю вибірки. Найнижчі показники зафіксовано на шкалах "Сприйняття емоцій" ($\alpha = 0,50$), "Розуміння емоцій" ($\alpha = 0,46$) та "Використання емоцій" ($\alpha = 0,42$), що потребує доопрацювання.

Встановлено гендерну відмінність у показниках "Керування власними емоціями" – чоловіки мали вищі результати ($p = 0,02129$). Кореляційний і регресійний аналізи виявили сильні зв'язки між регуляторними компонентами, особливо між "Використанням емоцій" та "Керуванням власними емоціями" ($r = 0,295$), а також парадоксальний зворотний зв'язок між "Сприйняттям" і "Розумінням" емоцій ($\beta = -0,263$), що може свідчити про наявність компенсаторних механізмів у структурі емоційного інтелекту, коли

недостатній розвиток одного компонента компенсується підвищеною активністю іншого.

Найбільш вагомим результатом дослідження, на нашу думку, стало виявлення двофакторної структури емоційного інтелекту. Факторний аналіз дозволив виокремити:

1. Регуляторно-діяльнісний компонент (19% поясненої дисперсії), що об'єднує здатність до управління емоціями (як власними, так і інших людей) та їх практичного використання, тобто показує активну, діяльнісну сторону емоційного інтелекту та пов'язаний з цілеспрямованою регуляцією емоційних процесів.
2. Когнітивно-перцептивний компонент (16% поясненої дисперсії), що поєднує процеси сприйняття та осмислення емоційної інформації. Особливої уваги заслуговує виявлений антагонізм між розумінням та сприйняттям емоцій, що проявляється у протилежних знаках їхніх факторних навантажень.

На мою думку, виявлений дисонанс між когнітивними та регуляторними аспектами емоційного інтелекту демонструє головну особливість емоційної сфери людини, де процеси сприйняття, розуміння та управління емоцій можуть розвиватися на різних рівнях у однієї й тієї ж особистості, адже вони функціонують відносно автономно і це має важливе практичне значення для розробки диференційованих програм розвитку емоційного інтелекту, які повинні враховувати цей момент - асинхронність формування його окремих компонентів.

Зауважимо, що порівняно невисокі показники загальної надійності методики та поясненої дисперсії факторної моделі (35% сумарно для двох факторів) вказують на необхідність подальшого вдосконалення діагностичного інструментарію та справджують існування інших змінних або факторів, не врахованих у даному дослідженні, що зумовлена як і

методологічними аспектами (обмеження вимірювального інструментарію), так і змістовні чинники (вплив особистісних, когнітивних, соціальних факторів).

Для більш глибокого розуміння внутрішньої структури інструментарію та виявлення потенційних проблемних пунктів був проведений експлораторний факторний аналіз. Використання тетракоричних кореляцій продемонструвала як двофакторна структура, яка була отримана і на рівні шкал, відтворюється і на рівні окремих пунктів.

Результати засвідчили, що перший фактор (MR1) пояснює 19,12% дисперсії та об'єднує переважно пункти шкали “Управління емоціями інших” (E07, E01, E03) та D04, що відповідає регуляторно-діяльнісному компоненту емоційного інтелекту, а другий фактор (MR2) пояснює 10,58% дисперсії, об'єднує пункти шкали “Сприйняття емоцій” (A01, A03, A05, A07), що відповідає когнітивно-перцептивному компоненту, що у свою чергу, підтверджує аналіз змістовної валідності запропонованої двофакторної структури емоційного інтелекту.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило розробити та перевірити методику вимірювання емоційного інтелекту як здібності, що відповідає актуальним науковим уявленням про природу цього конструкту та задовольняє потребу у психодіагностичному інструментарії, здатному оцінювати об'єктивні прояви емоційного інтелекту, а не суб'єктивну самооцінку.

Теоретичний аналіз наукової літератури виявив, що емоційний інтелект є багатовимірним психологічним феноменом, що пройшов складну еволюцію від розуміння емоцій як суто біологічних реакцій до визнання їх як комплексної взаємодії когнітивних та емоційних процесів. Вибрана для дослідження модель здібностей Майєра-Саловея-Карузо, модифікована шляхом диференціації компонента управління емоціями на два функціональні підкомпоненти, забезпечила теоретично обґрунтовану основу для розробки методики.

Головною особливістю створеного діагностичного інструменту стало поєднання динамічного стимульного матеріалу (відеофрагменти) з традиційним текстовим, що суттєво підвищило екологічну валідність оцінки та наблизило діагностичну процедуру до умов реальної соціальної взаємодії.

Пілотажне дослідження на вибірці з 21 особи надало можливість виділити потенційні проблемні аспекти методики та оптимізувати її структуру. Внутрішня узгодженість початкової версії опитувальника була високою ($\alpha = 0,86$), що створило передумови для подальшого вдосконалення інструменту.

Основне емпіричне дослідження, проведене на вибірці зі 102 осіб, виявило двофакторну структуру емоційного інтелекту, що пояснює 35% загальної варіативності показників. Перший фактор, інтерпретований як "Регуляторно-діяльнісний компонент", об'єднав шкали управління власними

емоціями, управління емоціями інших та використання емоцій. Другий фактор – "Когнітивно-перцептивний компонент" – включив процеси розуміння та сприйняття емоцій, виявивши цікавий антагонізм між цими компонентами.

Отримана двофакторна структура емоційного інтелекту відрізняється від початкової гіпотези дослідження, яка ґрунтувалася на чотирикомпонентній моделі Майєра-Саловея-Карузо. Тому, на відміну від очікуваної диференціації на окремі компоненти, дослідження виявило більш глибоку структурну організацію, де компоненти групуються за функціональною спрямованістю – на когнітивно-перцептивні та регуляторно-діяльнісні аспекти, що відкриває для ширшого теоретичного осмислення емоційного інтелекту як інтегративного, багатовимірного конструкту, адже виявлена функціональна організація його компонентів дозволяє перейти від лінійної концептуалізації до системного розуміння взаємодії когнітивно-перцептивних та регуляторно-діяльнісних аспектів, що, своєю чергою, створює фундамент для удосконалення психодіагностичних методик та розвитку цільових інтервенцій.

До того ж, факторний аналіз на рівні окремих пунктів із застосуванням тетракоричних кореляцій забезпечив більш точну оцінку взаємозв'язків між дихотомічними змінними, виявити деякі методологічні обмеження та надав конкретні напрямки для розробки більш надійного інструментарію для вимірювання емоційного інтелекту як здібності.

Регресійний аналіз продемонстрував найбільш сильні взаємозв'язки між управлінням власними емоціями та управлінням емоціями інших ($\beta = 0.373$, $p < 0.001$), що підтверджує тісну інтеграцію внутрішньоособистісних та міжособистісних регуляторних аспектів емоційного інтелекту. Це підтверджує нашу гіпотезу про взаємозв'язок цих компонентів та узгоджується з теоретичним припущенням про те, що здатність керувати

власними емоційними станами є необхідною передумовою для успішного впливу на емоції інших людей.

Водночас, одним із найнесподіваніших результатів дослідження став виявлений статистично значущий обернений зв'язок між сприйняттям та розумінням емоцій ($\beta = -0.263$, $p = 0.0323$), що принципово суперечить традиційним моделям емоційного інтелекту, які розглядають ці компоненти як послідовні етапи обробки емоційної інформації. Цей, на перший погляд, парадоксальний результат можливо демонструє наявність певних альтернативних когнітивних стратегій обробки емоційної інформації: високий рівень безпосереднього сприйняття емоцій зменшує потребу в їх концептуальному аналізі, тоді як люди з розвиненим розумінням емоційних патернів можуть меншою мірою покладатися на інтуїтивне емоційне зчитування. Отримані результати становлять суттєву наукову цінність і потребують подальшої верифікації в межах розширених емпіричних досліджень.

Порівняльний аналіз гендерних відмінностей виявив статистично значущу перевагу чоловіків у здатності до управління власними емоціями ($p = 0.02129$), тоді як за іншими компонентами емоційного інтелекту значущих відмінностей не зафіксовано, що суперечить поширеним уявленням та деяким попереднім дослідженням, які часто відзначають вищі показники емоційного інтелекту у жінок. Одне із можливих пояснень пов'язане із соціальними очікуваннями та нормами, які традиційно вимагають від чоловіків більшого самоконтролю у вираженні емоцій.

Показники внутрішньої узгодженості фінальної версії методики ($\alpha = 0,62$ для загальної шкали) виявилися нижчими порівняно з пілотажним дослідженням, що може бути пов'язано зі скороченням кількості завдань та їх модифікацією. Найвищу надійність продемонструвала шкала "Управління емоціями інших" ($\alpha = 0,68$), наближаючись до рекомендованого порогу 0,70,

що сигналізує про необхідність подальшого доопрацювання методики, особливо шкал з низькими показниками надійності, шляхом уточнення формулювань та додавання нових пунктів, що краще диференціюють різні рівні розвитку емоційного інтелекту.

Розроблена методика має суттєве практичне значення, оскільки дозволяє об'єктивно оцінювати рівень розвитку емоційного інтелекту без впливу самосприйняття та соціальної бажаності, що характерно для методик на основі самооцінки. Використання відеофрагментів з емоційно насиченими ситуаціями дозволяє оцінити здатність до розпізнавання емоцій в умовах, наближених до реальних соціальних взаємодій.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з кількома напрямками. По-перше, необхідно продовжити вдосконалення психометричних характеристик методики – підвищити внутрішню узгодженість субшкал та загальної шкали шляхом ретельного перегляду та оптимізації тестових завдань. По-друге, важливо розширити вибірку дослідження, включивши до неї представників різних вікових груп, професійних категорій та соціально-культурних контекстів, що дозволить підвищити зовнішню валідність методики.

Особливий інтерес представляє поглиблене дослідження виявленого антагонізму між сприйняттям та розумінням емоцій, що можливо спонукатиме до переосмислення теоретичних моделей емоційного інтелекту та розробки нових підходів до його розвитку. Цікаво дослідити, чи є цей антагонізм універсальним явищем, чи він виникає лише в певних умовах або серед певних груп людей, а також які індивідуально-психологічні та чи діють соціальні фактори на взаємозв'язок цих компонентів.

З практичної точки зору, важливо розробити на основі створеної методики програми розвитку емоційного інтелекту, які б враховували виявлену двофакторну структуру та дозволяли цілеспрямовано розвивати як

когнітивно-перцептивні, так і регуляторно-діяльнісні аспекти. Такі програми можуть бути особливо ефективними при індивідуалізованому підході, коли на основі діагностики визначаються сильні та слабкі сторони емоційного інтелекту конкретної людини, і розвивальна робота фокусується саме на тих компонентах, які потребують удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Atwater, L. E., & Yammarino, F. J. (1992). Does self–other agreement on leadership perceptions moderate the validity of leadership and performance predictions? *Personnel Psychology*, 45(1), 141–164.
<https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1992.tb00848.x>
2. Bar-On, R. (2006). The Bar-On model of emotional-social intelligence (ESI). *Psicothema*, 18(Suppl), 13–25.
<https://www.psicothema.com/pdf/3271.pdf>
3. Brackett, M. A., Rivers, S. E., & Salovey, P. (2011). Emotional intelligence: Implications for personal, social, academic, and workplace success. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(1), 88–103.
<https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2010.00334.x>
4. Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
5. Goleman, D. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York: Bantam Books.
6. Goleman, D. (2001). Emotional intelligence: Issues in paradigm building. In C. Cherniss & D. Goleman (Eds.), *The emotionally intelligent workplace: How to select for, measure, and improve emotional intelligence in individuals, groups, and organizations* (pp. 13–26). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
7. Goleman, D. (2003, November). Apples and applesauce. *Issues and Recent Developments in Emotional Intelligence*, 1(3). Retrieved from https://www.eiconsortium.org/reprints/ei_issues_and_common_misunderstandings_goleman_comment.html
8. Gross, J. J., & John, O. P. (2003). Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being.

- Journal of Personality and Social Psychology, 85(2), 348–362.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.2.348>
9. Harris, M. M., & Schaubroeck, J. (1988). A meta-analysis of self-supervisor, self-peer, and peer-supervisor ratings. *Personnel Psychology*, 41(1), 43–62. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1988.tb00631.x>
  10. Koh, C. B., & O'Higgins, E. (2018). Relationships between emotional intelligence, perceived and actual leadership effectiveness in the military context. *Military Psychology*, 30(1), 27–42. <https://doi.org/10.1080/08995605.2017.1419021>
  11. Joseph, D. L., & Newman, D. A. (2010). Emotional intelligence: An integrative meta-analysis and cascading model. *Journal of Applied Psychology*, 95(1), 54–78. <https://doi.org/10.1037/a0017286>
  12. Kline, P. (1986). *A handbook of test construction: Introduction to psychometric design*. Routledge.
  13. Libbrecht, N., Lievens, F., & Schollaert, E. (2010). Measurement equivalence of the Wong and Law emotional intelligence scale across self and other ratings. *Educational and Psychological Measurement*, 70(6), 1007–1020. <https://doi.org/10.1177/0013164410378090>
  14. Mayer, J. D., Salovey, P., & Caruso, D. R. (2008). Emotional intelligence: New ability or eclectic traits? *American Psychologist*, 63(6), 503–517. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.63.6.503>
  15. Oden, K. B., Lohani, M., McCoy, M., Crutchfield, J., & Rivers, S. (2015). Embedding emotional intelligence into military training contexts. *Procedia Manufacturing*, 3, 4052–4059. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2015.07.976>
  16. Petrides, K. V. (2009). *Technical manual for the Trait Emotional Intelligence Questionnaires (TEIQue)* (1st ed., 4th printing). London: London Psychometric Laboratory. <https://www.psychometriclab.com>

17. Petrides, K. V. (2011). Ability and trait emotional intelligence. In T. Chamorro-Premuzic, S. von Stumm, & A. Furnham (Eds.), *The Wiley-Blackwell handbook of individual differences* (pp. 656–678). Wiley-Blackwell.
18. Petrides, K. V., Pita, R., & Kokkinaki, F. (2007). The location of trait emotional intelligence in personality factor space. *British Journal of Psychology*, 98(2), 273–289. <https://doi.org/10.1348/000712606X120618>
19. Petrides, K. V., Siegling, A. B., & Saklofske, D. H. (2016). Four thoughts on trait emotional intelligence. *Emotion Review*, 8(4), 343–344. <https://doi.org/10.1177/1754073916650504>
20. Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185–211. <https://doi.org/10.2190/dugg-p24e-52wk-6cdg>
21. Thorndike, R. L., & Stein, S. (1937). An evaluation of the attempts to measure social intelligence. *Psychological Bulletin*, 34(5), 275–285. <https://doi.org/10.1037/h0053850>
22. Wechsler, D. (1940). Non-intellective factors in general intelligence. *Psychological Bulletin*, 37, 444–445.
23. Wechsler, D. (1943). Non-intellective factors in general intelligence. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 38, 101–103. <https://doi.org/10.1037/h0060613>
24. Wechsler, D. (1958). *The measurement and appraisal of adult intelligence* (4th ed.). Baltimore, MD: Williams & Wilkins. <https://archive.org/details/measurementandap001570mbp>
25. Афоніна, І. (2013). Емоційна зрілість особистості: практичні проблеми психологічної діагностики. Вісник Дніпропетровського університету. Педагогіка і психологія, 21(9/1). <https://doi.org/10.15421/1013102>

26. Ложкін, Г. В., Носкова, О. В., & Толкунова, І. В. (2008). Емоційний інтелект як інтегральна особистісна властивість. Практична психологія та соціальна робота, (10)
27. Носенко, Е. Л. (2012). Емоційний інтелект як форма прояву важливої складової особистісного потенціалу – рефлексивної свідомості. Вісник Дніпропетровського національного університету. Серія: Педагогіка і психологія, 20(9/1), 117–122.
https://www.researchgate.net/publication/314501345_EMOCIJNIJ_INTELEKT_AK_FORMA_PROAVU_VAZLIVOI_SKLADOVOI_OSOBISTISNOGO_POTENCIALU_-_REFLEKSIVNOI_SVIDOMOSTI/fulltext/58c816a345851591df3180ba/EMOCIJNIJ-INTELEKT-AK-FORMA-PROAVU-VAZLIVOI-SKLADOVOI-OSOBIŠTISNOGO-POTENCIALU-REFLEKSIVNOI-SVIDOMOSTI.pdf